

Melyik az a budapesti ház, utca, szobor, park, kapu, fa – bármi **egy** –, amelyet emléke leginkább őriz, amelyhez szeretett emlék köti, amelyet valamiért kivált kedves ... Ezzel a kérdéssel, ennek „kifejtését”, elénk tárását kérve keressük meg a Napút-szerkesztőség nevében, kedves... Többekhez szól egyszerre megkeresésünk – a folyóirat egy számában összegyűjtve közzé szeretnénk tenni olvasóinkkal megosztott emlékmegidézését.

Budai Katalin

Egy sarokhoz

Leírom, mert sem százalékot nem kapok a reklámért, sem esély nincs, hogy ezeket a sorokat bármikor olvassák az érintettek, tehát a név: Ranyák Üvegtechnika.

Valljuk be, nem igazán tetszetős és jó hangzású családnév, de erről nem tehet senki, nem ezért érdekes. Hanem hogy még mindig megvan, működik. Körülbelül 35-36 éve költöztek a kilencedik kerület két patinás utcájának, a Liliomnak és a Tompának a metszéspontjához. Kirakatüvegük, pipettákkal, borfokolókkal és mellszívókkal tele, szembenéz a Tompa-udvar felirattal, mely felett a költő szoboralakja áll, az első emelet magasságában, különleges ornamensként. Éppenséggel Vajda János is lehetne, a Tompa utcában volt ama földszintes ház is, melyben egykoron Vajda *Az üstökös* című versét írta, s ezt tábla örökíti meg. Nos, Ranyákék annyiban szóltak bele az életembe, hogy Liliom utcai lakásunk egyik fala érintkezett azzal az üzlethelyiséggel, melyet ők kibéreltek. Korábban három elüldözött apáca néni osztozott az utcára nyíló helyiségen, beszédük is áthallatszott, sőt, átkopogtunk, ha át kellett jönniük vigyázni rám. Ehhez képest az üvegfúvás rettenetes kínokat okozott, komoly zajártalmat. Eltagadhatatlanul, visszavonhatatlanul. A mai időkben ebből nyilván évekig tartó pereskedés, ügyvédek meggazdagodása vagy verőlegények bérlése lenne – akkor még beszélni lehetett egymással. Megoldottuk: Ranyákék (talán egy testvérpár, vagy apa-fiú) úgynevezett nagyszobánk – ennek is van története, utcára nyíló, elhagyott kocsmá volt, mikor apáméknak kiutalták, s ők befalaztatták a bejárati ajtót – nos, ennek a helyiségnek a falát szigetelő szürke vakolattal kenték be. Csökkentett a hangerősségen, de nem annyira, amennyit esztétikailag rontott. Egy szoba, melynek szürke, érdes az egyik, hosszanti fala – nem volt túl megnyerő, főleg hogy az ágyam is mellette állt. Visszagondolva az a furcsa, hogy semmi konfliktus nem lett, sem anyázás, semmi. Sőt, amikor szükség lett rá, kaptam tőlük mellszívót is ajándékba.

Most is működnek. Nem látom túl gyakran, kicsit fáj arra járnom, 28 évet nem lehet kitörölni. Minden más: hatalmasat változott a Belső-Ferencváros képe,

sétálóutca lett a Tompa, osztálytársaim lakóházaik közül is több eltűnt, a 6-os vilamos fordulója már nincs meg, felszedték az Angyal utcai sínpárt, posztmodern, újjgazdag társasházak virítanak szerteszét, egykor a Ferenc térig már sosem mentünk, a Balázs Béla utcába, rossz híre miatt még úgy sem; most éttermek, kis szállodák vannak arra, és jól is van így. Furcsamód a Liliom utcai ház megvan, csak kapott egy szép, klasszicizáló emeletráépítést, hogy az egykori szoba-konyhas emeleti lakásokból kétszintes nagy apartmanok lehessenek. Érintetlen az egykori filmforgatás helyszíne, a legendás *Apa* című film, Szabó István rendező szülőháza is. És érintetlen a kirakat. Liliom utcai előhívott képeim száma végtelen: most mégis a hangalak előhívta térképzet az erősebb, a Ranyák.

Csete György

Szenháromság tér

Budapesten a Szenháromság tér több okból is kedves a számomra. Az első, ez a legfontosabb: a tér építészeti szépsége és fontossága. Onnan nemcsak a templom nyílik, hanem rá derékszögben a Magyarság Házának a bejárata is. Ott, amikor a hetvenedik életévet betöltöttem, kiosztottak egy folyóiratot*, amelyben tettem egy rövid vallomást. A vallomásban leírtak igazak, és a történet folytatódik.

Csorba László

Hol sírja domborul

...unokája leborul.

És áldó imádság mellett elmondja szent nevét.

Illetve csak mondaná, mert nincs unokája. Más meg nem tartotta nyilván, hol az a sír. Törékeny felesége nyomtalanul fölszívódott az időben. És a sír sem domborul már rég, mert akkor tudnánk, merre van. A csontok azonban még ott lehetnek valahol a földben.

Ez is Budapest egyik titka. Sok van neki. Egyszer talán megfejtjük együtt.

***

Láttam hasonló sírt kiskamaszskoromban. Talán innen „jön” az egész. A hatvanas évek elején még a Vár alatt, a vízivárosi domboldalban nagy üres foltok éktelenkedtek a bérházak között: a lebombázott épületek túlélő telkei. Mára beépült valamennyi. Ak-

* Folyóiratunk az 1928-as nemzedékkel kezdve – vallomásaikat összegyűjtve – karácsonyi évkönyvvel köszönti rendre a következő esztendőben hetvenéves jeles magyar művészeket, tudósokat, más kiválóságokat. A kötetátadó műsoros személyes találkozó helyszíne (volt) a Szenháromság téri épület Corvin-terme. (A szerk.)

kor azonban még tágas grundok – az elemista srácoknak az a varázsvilág, ahol Nemecek és Áts Feri együtt focizik a Pásztorokkal és Csónakossal. De nemcsak focizik. A bokrok alján üreg nyílt, amelyen át pincébe ugrottunk le, tompa dobbanással. És a falban – kanállal kapargattuk, miként Schliemann Henrik Trója romjait – emberi csontok, fogak, állkapocs. Apám kedvenc zseblámpáját, húgom hajkefét is magammal vittem, olyan gonddal próbáltam kipucolni a maradványokat a téglafalból. Aztán egy nap hőbörgő kamaszcsapat zúdult alá az üregbe, akiknek vezére – ősi neolitikus recept szerint – még territoriális alapon vívta a hatalmi háborút. Úgy ítélte meg, hogy engedély nélkül hatoltunk be felségterületére, így kaptunk gyorsan pár csengő pofont. Kiss Laci barátom kevesebbet, talán mert neki nem volt veszítenivalója – én azonban bőgve sem akartam otthagyni a zseblámpát és a hajkefét, így kicsit nehezebben fogtam fel, hogy itt és most nem a csekély számú jó fog győzni a túlerőben levő rossz ellen... Már egyetemista voltam, amikor anyám egyszer előszedett egy papírdobozt, amelyben még benne volt egy fél állkapocs...

Az ostrom idején sokan halhattak meg az óvóhelyeken, akiket nem lehetett kellő tisztességgel eltemetni. Valószínű, hogy egy ilyen halottat rejthettek el a pincefal üregében lakótársai, miközben a fejük felett robbantak a szövetséges repülőgépek bombái. És ha egy ilyen lövedék telibe találta a házat, és a menekülők valahogy kijutottak a felszínre, a pince a halottal együtt évekre gazdátlan maradhatott. És talán mi, kiskamasz „régészek” voltunk az elsők, akiknek az elvadult grund mélyén újra megszólalt a sírvilág.

***

*„Megvagy! – így szól a leány örömmel,
Elfogván a szállongó lepét.*

*Megvagy! – így szól a vadász,
gyönyörrel,*

A leányra nyújtva jobb kezét.

*S rezzent kézből kis pillangó elszáll,
A leány rab szép szem sugaránál.”*

A vadász már nem ül a lesben, mint Vörösmarty Mihály gyönyörű veresében, hanem ott áll fenn a magasan, a Szent Zsigmondnak szentelt egykori budai vártemplom hátsó falára támaszkodó óriás szökőkút tetőpontján, és talán tényleg a Vértesig ellát királyi tekintete. Stróbl Alajos mester a monumentális szobormű központi alakjai mellé ültette a lányt, akinek *„hervadása lilomhullás volt, ártatlanság képe s bánaté”*. Egy őzikét simogat éppen, miközben a vadászcsapat tagjait figyeli, a nagy reneszánsz uralkodó háza népét, a kutyákat, meg a túloldalon a kesztyűs kezén sólymot tartó, csuklyás udvari csillagászt, Galeotto Marziót. Talán innen jöhetett az ötlet, hogy Hunyadi Mátyás udvarának másik ismert itáliai humanista tudósa is a közelben, a nyugati várfalon kapjon bronz emlékjelet.

Antonio Bonfini 1427 táján született az Ascoli Piceno melletti Patrignoneban. Szimbólumnak is tekinthető érdekes véletlen, hogy pontosan 500 esztendővel később, 1927-ben Magyarország éppen Itália segítségével lépett ki a világháborús vereség utáni külpolitikai elszigeteltségből. Bethlen István miniszterelnök persze elsősorban a Jugoszláviával szembeni közös revíziós együttműködés alapján találta meg az összhangot a világháborúban győztes Olaszországgal. De tudjuk: Róma már korábban, a soproni népszavazáshoz adott segítséggel is jelezte, hogy a trianoni tragikus kérdéskörben jóval megértőbb a magyar

revíziós álláspont iránt, mint korábbi szövetségesei. A politikai és a gazdasági együttműködést a kulturális és tudományos kapcsolatok bővítése követte, a hivatalos lépéseket pedig civil kezdeményezések egészítették ki. Ezek körébe sorolható az a gesztus is, amelyről így számolt be a Magyarország című lap 1934. december 19-i száma: *„Festetics Domonkos gróf csertői nagybirtokos felajánlotta a fővárosnak Mátyás király híres történetírójának, Bonfiniusnak bronz mellszobrát, Farkas Zoltán szobrászművész alkotását. A székesfőváros a kormányzónak ajánlotta fel a művészi szobrot, amelyet a királyi palota főkapuja melletti térségen állítottak fel. [...] Pontosan délben érkezett lakosztályából Horthy Miklós kormányzó, Vértessy kabinetirodai főnök és Somkuthy tábornok, a katonai iroda főnökének kíséretében.”*

Az ünnepi beszédet Sipőcz Jenő főpolgármester tartotta. Nem csupán a két ország ezeréves kulturális érintkezéséről emlékezett meg, hanem a jelenbeli együttműködésről is, azaz zárva szavait, hogy *„legyen ez a szobor az ősi magyar dicsőség emléke, a magyar jövő reménye és az olasz–magyar barátság hirdetője”*. *„Ezután a kormányzó átvette a szobrot – folytatódik a tudósítás –, [majd] két testőr elhelyezte talapzatára a kormányzó hatalmas koszorúját.”* Beszédet mondott Colonna herceg olasz követ is, míg Ascoli városa (Bonfini tágabb szülőházája) nevében Fradella polgármester koszorúzott. A helyszínt egyébként igen jó érzékkel választották ki az alkotók: akkoriban még ide vezetett föl a nyugati várfalra támaszkodó Palota-út és egy Ybl Miklós tervezte lépcső is.

A gesztusok sorozata azonban ezzel nem ért véget. Fél esztendő múl-

tán a jeles mecénás, Festetics gróf és az alkotóművész – immár Budapesttel összefogva – a szobor újabb példányát Ascoli Piceno városának ajándékozta. A másolat annyiban különbözött budapesti társától, hogy posztamentés Árkay Bertalan tervezte, és olyan motívumokkal díszítette, amelyek eredeti mintái Mátyás király reneszánsz budai palotájának kőfaragványait dekorálták. A Pesti Napló cikke szerint 1935. június 4-én került sor az avatásra az ascoli városháza, a Palazzo Comunale udvarán. Az olasz miniszterelnök, Benito Mussolini nevében az a Medici del Vascello államtitkár üdvözölte a résztvevőket, akinek családja pár évvel korábban szintén eljegyezte magát a magyar kultúrával: az órgrófi familia Tevere-parti palotáját vette meg ugyanis a magyar állam 1927-ben, hogy benne a magyar tudománynak, kultúrának és művészképzésnek ott-hont adjon az Örök Városban. *„Mi, olaszok és magyarok arra vagyunk teremtve, hogy könnyen megértsük egymást – hangoztatta az államtitkár Ascoliban, a vendégek tiszteletére adott villásreggelin. – A Mátyás király korában legvirágzóbb olasz–magyar barátság ma is tart és tartani fog évszázadokon át.”*

Az ikerszobrok története azonban eltérően alakult. Éppen tíz esztendővel felállítás után, a Várnegyed 1944–45 fordulóján zajló ostromában a budai Bonfini-szobor találatot kapott és nyomtalanul elpusztult. Bár a környék képe ezt követően jelentősen megváltozott – a palota nyugati teraszának épületeit és az ide fölvezető lépcsőt nem állították helyre –, mindig akadt, aki szorgalmazta a humanista tudós emlékművének rekonstrukcióját, már csak azért is, mert a tönkrement emlékművek között azon kevesekhez tartozott, amelyeknek nem voltak poli-

tikai komplikációi. Így pl. Prohászka László, a budapesti szobrok történetének szorgalmas kutatója a Magyar Nemzet hasábjain 1990. március 9-én megjelent cikkében éppúgy javasolta a helyreállítást, mint 1994-ben megjelent, *Szoborsorsok* című kötete vonatkozó fejezetében. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium *Reneszánsz Év – 2008* címmel meghirdetett programja keretében azután erre is sor került. Fáskerti István kőfaragómester és munkatársai Ascoliban szilikonmintát vettek a szoborról, ennek segítségével újraöntötték, majd Szilágyi András szobrászművész – finoman átköltve az Árkay Bertalan-féle modellt – újrafaragta a talapzatot. 2009. január 21-én, a programsorozat záróünnepségeinek sorába illesztve avatta fel Hiller István oktatási és kulturális miniszter, Horváth Csaba fővárosi alpolgármester és az Ascoliból érkező Andrea Maria Antonini alpolgármester.

* * *

„*Habent sua fata monumenti*” – érthetjük a 2. századi római grammatikus, Terentianus Maurus nevezetes mondását a szobrokra is. Különösen alkalmasak ugyanis arra, hogy egész közösségek történelmi emlékezetének legyenek összetett jelentéseket hordozni képes helyszínei. Így az a Bonfini-szobor, amelyet Budapest 64 év után kapott vissza, nemcsak a kiváló humanista tudós és az olasz-magyar barátság emlékét idézi, hanem az alkotóét, Farkas Zoltánét is. Ha felütjük *A magyar legújabb kor lexikona* 1930-ban, illetve a *Ki kicsoda? Kortársak lexikona* 1937-ben megjelent kötetét, megtudhatjuk, hogy a szobrászművész és praktizáló ügyvéd 1900. március 27-én született Cinkotán, szülei Farkas Márton orvos és Hirschler Róza. A jogi egyetem után

elvégezte a Képzőművészeti Főiskolát is, ahol Kisfaludi-Stróbl Zsigmond, Radnai Béla és Telcs Ede is tanították, de irányadó mesterének Stróbl Alajost tekintette, aki mellett 1926-tól pár évig tanársegédként is dolgozott. Tudását Párizsban nem kisebb mesternél tökéletesítette, mint a Rodin segédjeként csakúgy, mint saját remekműveivel világhírűvé váló Emile-Antoine Bourdelle. Farkas Zoltán tehetségét díjak sora fémmelezte: 1921-ben a Ferenczy-féle szobrászati díj, 1923-ban a Múcsarnok *Mention Honorable* elismerése, 1925-ben a Lipótvárosi Kaszinó díja, 1926-ban a Barta Károly-féle díj és az Egyházművészeti Kiállítás szobrászati díja, 1929-ben a barcelonai világkiállítás ezüstérme, 1930-ban az Egyházművészeti Kiállítás *Mention Honorable* elismerése jutott osztályrészéül. A hazaiak mellett kiállított Varsóban, Göteborgban, Stockholmban, Barcelonában, Genfben, Nürnbergben, New Yorkban is, munkái bekerültek a Szépművészeti Múzeum, a Hadtörténeli Múzeum, a Nemzeti Múzeum, a Parlamenti Múzeum, a Varsói Nemzeti Múzeum gyűjteményeibe. Manapság az Akadémia utcában a Bem-tábla, a Régi Zeneakadémia falán (az Andrassy úton) a Liszt-emléktábla őrzi nevét – de ő faragta a genfi Liszt-emléktáblát is.

Farkas Zoltán 1929-ben nyitotta meg ügyvédi irodáját, és e kettős minőségében – jogász és művész – lett ismert és sikeres szereplője a két világháború közötti magyar közéletnek. A húszas évektől dolgozott jogtanácsosként a Spanyol Királyság budapesti követségén – értékes munkájáért a spanyol uralkodó a Katolikus Izabella-rend (*Orden de Isabel la Católica*) lovagkeresztjével tüntette ki. Nyilván ez irányú tevékenységével függött össze, hogy 1934-ben ő készítet-

te el a Buda 1686-os felszabadításáért küzdő spanyol katonák ma is álló, szép emlékdomborművét (Mészáros Árpád építésszel együtt) a budai várfal északi szakaszán, a Bécsi kapu közelében. Farkas ügyvéd úr – Gulyás Pál adatai szerint – kiváló nemzetközi jogi és szerzői jogi szakcikkeket is írt, míg a művészeti közéletben a Nemzeti Szalon elnökeként aratott elismerést. A Bonfini-szoborért pedig az olasz király, III. Viktor Emánuel a Koronarenddel tüntette ki.

De ez a kiváló ember, a nagyszerrű művész és remek jogász sajnos oly korban élt e földön, mikor az ember úgy elaljasult, hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra, és az ország megvadult, s egy rémes végzetten vigyorgott vértől és mocsoktól részegen. Hogy mit élt át Farkas Zoltán ebben az iszonyatos korszakban, megtudhatjuk, ha föllapozzuk Giorgio Perlascanak *L'impostore* címmel megjelent naplóját, amelyben az olasz fiatalember a háborús Budapesten átélt élményeit írta meg. A cím igazat mond, Perlasca, mint tudjuk, igazi csaló és szélhámos volt! A háború végnapjaiban egy olasz élelmiszeripari vállalat üzletkötőjeként tartózkodott Magyarországon, emellett egykori falangistaként, a spanyol polgárháborúban Franco tábornok mellett harcoló önkéntesként jó kapcsolatokat ápolt a Spanyol Királyság budapesti követségével is. Amikor azután a nyilas puccsot követően a spanyol diplomaták elhagyták a magyar fővárost, mert nem akarták elismerni Szálasi uralmát, Perlasca kiadta magát spanyol ügyvivőnek, és e minőségében sok ezer üldözött életét mentette meg a spanyol követség által szervezett ún. védett házakban. Nos, ez a cégéres „csaló” az embermentő munka során a legszorosabb kapcsolatba került

Dr. Farkas Zoltánnal. Az Eötvös utcában állt a spanyol misszió épülete, és ahogy Perlasca írja, „a követségen lakik Farkas Zoltán ügyvéd, aki már több mint 20 éve jogtanácsosa a spanyol diplomáciai képviselőnek. Tanácsokat ad Sanz Briznek jogi ügyekben, ha kell, tolmácsol.” Amikor Perlasca közölte a követségi személyzettel, mire vállalkozott, többek ellenvetéseivel szemben örömmel konstatálhatta, hogy „Farkas doktor azonban teljesen egyetértett velem”. Farkas szerezte meg Carl Joan Danielsson svéd követ egyetértését is ahhoz a megoldáshoz, hogy bár Stockholm vállalja a spanyol érdekek védelmét, ezt ne hozzák nyilvánosságra, mert akkor lehetetlenné válna Perlasca vállalkozása. Azt ezt követő hetekben-hónapokban Perlasca végig Farkassal beszélte meg, mit hogyan csináljanak, mit kell hazudni a nyilasoknak, milyen legyen a kapcsolat Spanyolországgal, miképp szervezzék meg a védett házak felügyeletét és ellátását. Ennek során valamiféle munkamegosztás is kialakult közöttük. Perlasca a kemény fellépés híve volt, míg Farkas sokszor óvta: „egy diplomata nem beszélhet így”, figyelmeztette, mert félt, hogy rájönnek a csalásra. Gyakran kétségei voltak az alkalmazott módszerek törvényességét és diplomáciai érvényességét illetően, de belátta, hogy nem lehet mást tenni. Ő nem volt képes olyan akcióra, ami nem volt törvényes. Nem tudott hazudni, agresszívan követelni, szemrebbenés nélkül csalni a jó érdekében. Gyakran kritizált, fékezte a túlmerész ötleteket, ugyanakkor persze nem ellenkezett, ha Perlasca másként döntött – és így együtt új utakat, új módokat találtak a cselekvésre.

Idővel a berni spanyol követség útlevelét küldött Perlascanak, amellyel legálisan elhagyhatta volna Ma-

gyarországot – de visszatartotta őt a védett házakban lakók sorsa miatti aggodalom. Félig tréfásan ezt mondta Farkasnak: „Kedves Ügyvéd Úr, ha én elmegyek, nem marad senki, akinek Ön elmagyarázhatná a nemzetközi jogot, a megfelelő szabályokat, a törvényességet stb., ezért úgy döntöttem, hogy maradok, még ha ez nem is fog tetszeni Önnek.” De időnként az ügyvéd is okozott galibát az „ügyvivőnek”. December 25-én Perlasca az egyik védett házat látogatta meg, amikor a következő jelenetre került sor. Mint írja, „Farkas – bár ezt mindenki ellenezte – elkísért. Délután 5 óra körül a Mussolini téren megállított minket egy nyilas banda. »Spanyol követség« – mondtam. A banda vezére azt állította, hogy ez nem elég, így megmutattam neki az útlevelemet és a diplomatakártmányomat. De az a hülye a gépkocsivezető és Farkas útlevelét is akarta. Amikor látta, hogy az ügyvédnek magyar neve van és magyarul beszél, feldühödött és pisztolyát lóbálva ki akarta szállítani barátomat a kocsiból. Zsidó disznónak nevezte, úgy látszott, hogy helyben meg akarja ölni. Szerencsére megjelent egy magas rangú katonatiszt és visszatérhettünk a követségre. Megmondtam Farkasnak, többet nem hagyhatja el az épületet.”

Ezt a szabályt persze nem lehetett betartani, mert Perlasca nem tudott tárgyalási szinten magyarul, így a hatóságokkal való összecsapásokra sokszor magával kellett vinnie az ügyvédet. Azok között, akik közösen viszik vásárra a bőrüket, sokszor alakul ki mélyebb rokonszenv és baráti szeretet. „Farkasról nehéz írni annak, aki nem író – emlékezik vissza Perlasca. – Talán mert ügyvédi hivatásában akadályozták, azután amiatt, hogy az üldözöttek egy bizonyos csoport-

jához tartozott, de küzdeni akarásból is, meg talán azért, mert a kultúrembert zavarta a bizonytalanság, mindezért nagy és értékes segítséget adott embermentő munkámhoz.” Visszaemlékezett egyik első találkozásra, a Hungária Szállóban rendezett szilveszteri mulatságra 1943 végén. Farkas bécsi arisztokratacsaládból származó feleségével jött el (Perlasca megjegyzi, hogy az asszony katolikus vallású volt), és úgy táncolt, akár egy fiatalember – ám fáradhatatlan vidámságával ellentétesek voltak kiábrándult szavai. – Ez talán az utolsó táncestély az életemben – mondta illúziótlanul az éjféli koccintásnál „az antibolsevista küzdelem harcosa, nemzeti hő, ügyvéd, irodalmár, a humanistákhoz hasonló lelkületű szobrász” (ezek Perlasca jelzői). Azt mondta, „eddig a közösség önvédelmi harca folyt, de ez immár reménytelenül átváltozik az egyének túlélési harcává, ahol a legsötétebb barbárság és egoizmus uralkodik. Egy év múlva láttuk – ismerte el Perlasca –, hogy teljesen igaza volt. Azt is mesélte Farkas, hogy aznap (tehát 1943 szilveszterén) reggel szokás szerint üdvözölte a Várban Horthy kormányzót, aki azonban már megöregedett, fáradt és reménytelen.”

Perlasca megemlíti, hogy Farkas az egyik legrégebb magyarországi zsidó családból származott, ősei még Mária Terézia idején költöztek be, és ő magyarnak tekintette magát. Elmehetett volna Olaszországba (ahol a feleségének voltak érdekltségei), illetve Spanyolországba is – ezt a német megszállás után a spanyolok kifejezetten felajánlották neki, arra hivatkozva, hogy megvan az állampolgársága –, de ő azt felelte, hogy magyar akar maradni és nem hagyja el ezt a földet.

Ahogy múltak az iszonyattal teli napok, és kiderült, hogy Perlasca blöffje beválik, a nyilasok elhiszik, hogy a semleges Spanyolország jóindulata érdekében érdemes teljesíteni az állügyvivő követeléseit, Farkas elismerte, hogy olasz barátjának igaza volt. Az új adminisztráció lumpen *homonovousai* nem tudták, mik a diplomáciai szokások, akik pedig a régiekből megmaradtak, nem figyelmeztették őket erre, mert gyűlölték őket. *„Nem, minden érdem az Öné – hárította el Perlasca szabadkozását Farkas –, mert én, mint zsidó és olyan ember, aki kötődik a szabályokhoz, nem tudtam volna idáig elmenni, ahogy Sanz Briz sem – így hagytam Önt cselekedni, de szkeptikus voltam az eredményt illetően.”* (Ángel Sanz Briz korábban ügyvivőként vezette a spanyol követiséget, és ő állította fel a védett házaknak azt a rendszerét, amelyet Perlasca „működtetett” tovább.) Amikor kiderült, hogy Madrid nem dezavualja az állügyvivő intézkedéseit, *„Farkas sírt a megghatottságtól – írja Perlasca –, és állította, hogy csak az öreg, kedves Spanyolország találhat valamilyen átfogó megoldást a helyzetre”.*

Farkas – Perlasca szerint – szocialista liberális monarchista volt, toleráns ember, aki sokféle véleményt el tudott fogadni, és eltérő álláspontját rendkívül udvariasan képviselte. Am ha valaki becstelen, tisztességtelen, hamis módon érvelt és viselkedett, akkor váratlanul bedühödött. Egy jellemző példa: 1944. szilveszter estéjén, amikor a követségre menekültek együtt koccintottak az új esztendőre, egy E. N. nevű olasz emigráns – miután Perlasca Francóra üritette poharát – éles hangon közölte: köpök Francóra, és meg is tette – mire Farkas annyira megdühödött, hogy nekironzott N.-nek és megütötte, úgy kellett

őket szétválasztani. Miután lenyugodott, így panaszkodott Perlascának: *„Ilyen az emberi hála: akiken segítenek, azok a jótevőik ellen fordulnak.”*

1945. január 15-én érte el a front az Eötvös utcát, mire gyorsan zászlót cseréltek: a spanyol helyett a svédet tűzték ki, a spanyolt pedig elővigyázatból elégették. Farkas megkönnyezte a lobogó pusztulását – de nem volt sok idő az elérzékenyülésre. Aznap este bekövetkezett a tragédia. Egy német gránát a házhoz közeli sarkon telibe talált egy orosz üteget, mire a szovjetek azt hitték, a követségen náci partizánok lapulnak, akik egy titkos rádióadó révén adták le az információt. Megrohanták az épületet, vadul kutatni kezdtek, és összeverték, akit csak találtak. Iszonyú lett a felfordulás, mindenki üvöltött, sírt, kiabált. Sajnos Farkas is elveszítette a fejét, és Perlasca hiába próbálta rávenni, hogy maradjon a felesége mellett. A rádiót kutató oroszok a pincében lévő szén alatt két láda fegyvert találtak, pisztolyokat – ám ezek nem valódi fegyverek voltak, hanem a korábbi követ, Miguel Angel de Muguiro muzeális gyűjteménye. Farkas próbálta elmagyarázni a helyzetet, de nem hittek neki, mi több, őt, továbbá két civilbe átöltözött rendőrt, akik a követségen kerestek menedéket, az oroszok rémesen megverték. Utána azonban a katonák megtalálták a borkraktárt, és egy ideig nyugalom lett.

Perlasca ekkor egy idős asszonyt Farkasért küldött, de az ügyvédet nem találták sehol. Végül a portás szőlt, hogy úgy tudja, hárman kiszöktek a tetőn át, és megpróbálják elérni a Pester Lloyd közeli épületét vagy a rendőrség idegenrendészeti osztályának házát. Reggel 4 óra felé jött az orosz parancsnok, és egy hölgy segítségével, aki perfektül beszélt oroszul, végre sikerült elosztatni a félreértéseket: nem náci-

barát, hanem éppen hogy náciellenes menekültekről van szó, akik felszabadítóként várták az orosz hadsereget, a pisztolyok pedig múzeumi tárgyak. A tiszt immár mindent megértett, és nagy ivászat lett a kihallgatás vége. Január 16-án reggel a front továbbgördült dél felé, már az Operánál dörögtek az ágyúk, így az Eötvös utcában enyhült a nyomás. Az emberek kis csoportokban elmentek, csak Farkasné maradt, meg a követség alkalmazottai. Perlasca ellenőrizte a védett házakat, majd Raul Wallenberget kereste – aki aznap reggel indult el Debrecenbe és tűnt el a világtörténelemből, egyelőre ismeretlen időre. Amikor visszaért a követségre, megtudta, hogy megtalálták Farkas szétzúródott holttestét az egyik szomszédos ház udvarán. A rendőrök, akik vele voltak, elmondták, hogy megcsúszott a jeges tetőn. *„Iszonyú csapás volt ez számomra – önti szavakba megrendülését Perlasca –: nagyszerű barátom, ez a tiszteletre méltó ember, egyike az utolsó még létező úriembereknek, elment közülünk, miközben az olyasféle hitvány bűnözők, mint pl. N., megmenekültek.”* Külön fájdalmat okozott annak tudata, hogy Farkas immár nem láthatta azt az örömet és elégedettséget, amit a vállalt hosszú küzdelem sikere eredményezett. *„A felesége folyton azt kérdezte – idézi emlékeit Perlasca –, hogy miképp lehet az, hogy az ő Zoltánja, ez a mindig nyugodt és éles eszű ember, elfogadta azt az ostoba ötletet, hogy a tetőkön át meneküljön, otthagya a családját? A választ keresve – folytatja Perlasca –, azt hiszem, értem, mi történt: a tragikus események hosszú láncolata aláaknázták Farkas morális és fizikai állapotát, és miután brutálisan összeverték, és látta, hogy a rendőrök menekülnek, anélkül követte őket, hogy reálisan fölmérte*

volna, tényleg képes-e keresztüljutni a tetőkön. A követség udvarán temették el. Mielőtt elhagytam volna Magyarországot, ismét elmentem oda, hogy utoljára elbúcsúzzam tőle. De az emléke soha nem fog elmúlni a szívemből.”

***

Eötvös u. 11/B. A Spanyol Királyság budapesti nagykövetsége. A misszióvezető, D. Enrique de Pastor de Gana érdeklődve hallgat, mert sok mindent tud arról, ami hatvanhét évvel ezelőtt történt. De a spanyol forrásokban úgy szerepel, hogy az Oktogonnál lőtték le véletlenül Farkast. Ángel Sanz-Brizre hivatkoznak – ő már nem tért vissza Pestre, ám így hallhatta valakitől, aki nem ismerte pontosan a részleteket. A követséget 1944-ben irányító ügyvivő emléktáblája kint van az utcai fronton. Embermentő munkáját *A Világ Igaza* címmel ismerte el a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet.

Állunk a nagykövet szobájának ablakában és lenézünk a nemrég fölújított udvarra. A keramitkockákkal szépen kirakott térben jó néhány gesztenyefa állt egykor. Két sudár példány ma is megvan belőlük. Talán egyikük tövében domborulna az a sír, ha még domborulna. De a spanyolok csak a hetvenes évek elején költöztek vissza a házba, addig sokféle intézmény bérelte, használta. Az információs lánc megszakadt, alighanem mindjárt a háború után. Átnéztem a budapesti temetők nyilvántartásait, és ezekből a hónapokból semmi nyoma ilyen nevű halottnak. Lehet tehát, hogy valahol a földben, a gesztenyés gyökerek között még mindig ott fekszenek az igaz ember csontjai.

Egy táblára az ő nevét is fölírjuk majd, hogy az unokák tudják, hová kell leborulniuk.

Esterházy Péter

Máig

Nem vagyok budapesti, itt születtem ugyan, de azután 1951-ben szüleim, idegen ötlet nyomán, az egészséges vidéki levegő mellett döntöttek, és onnét aztán '56 után keveredtünk vissza a bűnös városba, de nem a város-városba, hanem egy elő-be, kertes házak közé, vagyis a mondat eleje úgy pontosítható, hogy nem vagyok városi.

Így igazi „helyeim” sincsenek, helyeim, melyeket rendszeresen használnék. Legföljebb önparodisztikusan éttermeket nevezhetnék meg, szakácsot, főpincért – mintha egy elkóborolt Krúdy-hős volnék. Említhetném persze a Mikszáth teret, mert ott volt a Piarista Gimnázium, életem egyik legfontosabb helyszíne, meg sorolhatnék futballpályákat is, anekdotikusan főlemlegetve egy-egy jelentősebb tizenhatost („ahová bátran betörtünk”), vagy azokat a drámai kocsmákat, amelyeket azután – de hagyjuk.

Egy, csak egy helyet említek, a pesti Duna-partnak az Erzsébet híd előtti szakaszát; sokszor üldögéltem ott, természetesen a rakodópart alsó kövén, el- elmenekülvén az egyetemi órákról. Ott egyszer rám nézett egy lány. Én meg vissza. Mintha szívemből szólt volna.

Máig nézem.

Jelenits István

Sokarcú város

Gimnazista diák voltam, amikor a háború után családunk Budapestre került. Azóta öt év megszakítással, jó hatvan éve ebben a városban élek. Hálás vagyok, hogy ilyen sokarcú, sokszínű várost mondhatok otthonomnak.

Szeretem Budát hegyekre felfutó útjaival. A várral, amelynek régi titkait a háború tárta fel igazán előttünk. Érdeklődéssel jártam be Csepelt, ahol gyakorkló tanár voltam néhány hónapig, később pedig (titokban) bibliaórákat tartottam érdeklődő munkásembereknek. Idő múltán a piarista gimnázium tanáraként diákjaimat látogatva ismertem meg Pest egész peremvidékének érdekes világát, Babits és Vasadi Péter Rákospalotáját, Cinkotát, ahol néhány évig nagyapámék laktak, őt magát nem ismerhettem, mert fiatalon meghalt az első világháborúban szerzett betegségében. Kerékpártúrákra indulva sokszor döcögtem végig a Vácra, Gödöllőre, Ócsára vezető végtelen utakat, amelyeket ma már modern, nagyvárosi épületek szegélyeznek.

Leginkább mégis Pestet, a Belvárost érzem otthonomnak. Ez hétköznapi város, mint Buda, mégis sok szeretni való emléket őriz. Az Erzsébet híd pesti hídfője mellett egy római őrtorony romja közt bujkálhattunk diákkoromban.

Vigyázott ránk a Belvárosi Templom, amely olyan kedvesen egyesíti a középkor méltóságát meg a barokk derűjét, belső terében összeférnek a reneszánsz emlékei Molnár C. Pál szépséges modern szárnyas oltárával. Diákjaim sokáig focizni jártak a sekrestyéje mellé.

Sokat járok – gyalog – a belvárosi utcákon. Nem sétálva, nem kutyát sétáltatva, hanem sietős léptekkel reggeli misére, könyvtárba, múzeumba, néha moziba. Sokszor kora reggel, amikor télen még sötét van, nyáron a kelő nap fénye villan végig egy-egy utcán, vakít, ha szembefordulok vele. Érdekes itt is érzékelnem a múltat. A régi (török utáni) Pest egyszerű házait többnyire lebontották, de a házfalak mögül ki-kibukkanó régi városfal maradványaira még itt-ott fölnezhettek. A templomok is megvannak: a dominikánusoké, amelyet aztán az angolkisasszonyok kaptak meg, a pálosoké, amelyet most egyetemi templomként ismerünk, s a ferenceseké. Ezeknek a templomoknak a tornya már nem – vagy alig – emelkedik a sokemeletes, újabb kori házak fölé. Körülöttük, előttük alig maradt egy picinyke tér, hogy megcsodálhassuk őket. A pálos rendház ma központi szeminárium. Régi telkén épültek az egyetem teológiai karának, majd később a jogi karnak az épületei. Ortodox templomok is vannak ebben a régi kisvárosban, dunai kereskedőcsaládok népesítették be Pestnek egy-egy városnegyedét. A méltóságosabb görög templom hívó népe már igencsak megfogyatkozott. Szép liturgiáin olykor szívesen részt veszek. Nagy ünnepeken Görögországból jönnek ide, hogy a néhány itt élő család ne érezze egyedül magát a templomban. A szerb templom szerényebb: a régi Pest kisvárosias környezetét úgy őrzi, mint egy skanzen.

Pest belvárosának északi határa elmosódottabb. A Bazilika s az Akadémia épülete már inkább kívülről simul hozzá, mint délen a Nemzeti Múzeum. A Kálvin térnek pedig megfelelője a Deák tér, nemes klasszicista evangélikus templomával s a hozzá tartozó (iskola)épületekkel. A régi megyeházában egynéhány hónapig édesapám is dolgozott. A Városháza hatalmas épületsora a Habsburg Birodalom veteránjainak használatára épült, onnan még spanyol anyanyelvű diákok is jártak a régi piarista gimnáziumba.

Pest Budához képest szegényes városka volt. Régi, egyszerű házait le is bontották a két város egyesítése után. Pest mai belvárosa nem olyan rangos, mint más európai fővárosoké. A millenniumot megelőző évek óta különböző stílusban sokemeletes palotákat, iskolákat, bérházakat építettek benne. Szeretem a tarkaságát, amelyet egy városrendező szemmérték mégsem engedett túlságosan elszabadulni. És meghatottan fedezem fel a régi kisváros utcáinak ma is meglévő furcsa rendjét, különös kalandosságát, amelyet nem változtatott meg az épületek kicserélődése. Olyan ez a Belváros, mint egy napóra. Aki sokszor járja az utcáit, annak nem kell az órát nézegetnie. Akaratlanul is megtanulja, melyik utcán hány órakor vetődik át az árnyék egyik oldalról a másikra.

A modern ízlés arra törekszik, hogy a világvárosi forgalom mellett szépségeket is őrizzen a városközpont. A régi kolostorkerteket beépítették, de a Károlyi-palota kertjéből gyönyörű kis park lett. Egy-egy régi ház belső udvarát pedig egyenesen lefedték, s nagyon kedves belső tereket alakítottak ki belőlük. A terekről egymást váltó ideológiák jó néhány nagyméretű szobrot eltávolítottak, helyettük mostanában kedves, játékos szobrok jelentek meg egy-egy utcasarkon vagy egy-egy kis tér virágágyai közt. Ezekre senki sem haragszik,

pestiek s városnéző turisták elismerő mosollyal nézegetik őket, szívesen fényképezkednek velük.

Lassan egy éve már, hogy a szerzetesrend, amelynek tagja vagyok, visszakapta s újjáépítette hatalmas épületét a Belvárosi Templom mögött. A helyhez több évszázad kapcsol minket, a tizennyolcadik század eleje óta itt tanítottak elődeink. Övék volt Pest első, több mint száz évig egyetlen gimnáziuma. A mostani épület még nincs százéves, 1917-ben készült el, 1953-ban elvették tőlünk, s a legutóbbi időkig az egyetem bölcsész kara használta, birtokolta. Én (1951-ben) ebben a házban érettségiztem, '55-ben itt kaptam egyetemi diplomát. Most az ötödik emeletén lakom. Ablakom keletre néz, a háztetőkre, s főként az égre nyílik. Hajnalban a felkelő nap köszönt. Ha korán ébredek, s nem felhős az ég, figyelhetem, hogy halványodik el a hold, hogy tűnik el az égről az esthajnalcsillag.

Mátyus Aliz

Egy kapu, amin át...

Gyerekkorunkban úgy gondoltuk, mi hárman, hárman voltunk testvérek, hogy ha egy kapu szóba kerül, olyan formában, hogy kapun át, akkor nem következhet utána más közlés, mint a bejutás a mennyországba. Oda készültünk bejutni, mindent ennek érdekében tettünk. Jók voltunk, vagy jók szerettünk volna lenni, meggyóntuk, ha nem sikerült, elimádkoztuk a feloldozásunkhoz kellő imádságokat, esténként sem mulasztottuk el az imát, s utána a kérést (hogy jók lehessünk), édes pici Jézuskám, segítsd meg a kicsi Alizkát, Ferenckét, Tamáskát, (és hogy mindenkink jó lehessen) édesanyánkat, édesapánkat, Ilonka nagymamát, Géza nagypapát, Gizus nagymamát, Móricz nagyapát, Klári nénit, Mariannt, Klárit, Mártikát, Cilukát, (és hogy jók között lehessünk jók) minden rokonunkat, ismerősünket, Ámen.

És most, itt egy budapesti kapu, amin át. Sőt, pesti kapu, amin át. Mi több, egy zuglói kapu, a Kövér Lajos utcából. És persze hogy nem. Azon át oda, nem. És azon át nem is az oda, hanem az ide volt a fontos. Egy labda jött át rajta. Érkezett! Egy gurulni néha alig tudó labda. Hepehupás. És mindig épp akkor, amikor épp odaértünk. A kapuba. A kapu elé. Onnan, átról. A kapu mögül. Ahol vártak bennünket. Fogadott bennünket az a lábunk elé érkező labda. És Zuglóba Óbudáról épp azért költöztünk, hogy várjanak és fogadjanak bennünket. Én a bátyámra gondoltam, közel akartam lenni hozzá. A testvéremhez, az egyikhez. Akihez egyáltalán lehetett, lévén a másik nagyon távol. Akikkel (mindkettővel) gyerekkorunkban együtt voltunk jók és szerettünk volna lenni jók.

A labda nem a testvérem kapuján gurult elénk, tőlük nem is gurulhatott volna, náluk a kapu annál sokkal földig érőbb, s nekik soha életükben nem volt hepehupás labdájuk. Az ő házuk tőlünk, a Kövér Lajos utcához képest, épp az ellenkező irányban volt. A labda a Kövér Lajos utcában a kapu alatt egy kutya szájából érkezett, kihajította az utcára, a kapu alatt, úgy passzolta a járdára. És

amikor már nagyon ismertük egymást, s tudta, hogy nem ijeszt meg bennünket, ugatott is hozzá, örömeiben.

A Kövér Lajos utcában a kutya Lexi névre hallgatott. Egyszer nem vettük észre, hogy a gazda közeledik felénk a járdán, sose láttuk, s Bence, a fiam, akinek szólt a passz, éppen a lábára helyezte a labdát, háromévesen nem is volt olyan könnyű betalálni a rés alatt, viszont, hogy a labda hepehupás volt, jó volt, hogy nem gurult el, sem előle, se az úttestre, így veszélye nem lévén a játéknak, épp félreálltam, és a kutya gazdája, egy hölgy, nem kikerült bennünket, az úttest felől, hanem a kapuhoz ment, nyitni kezdte, s ahelyett, hogy egymás felé megindulok kettősünket megfeddte volna, biztatott minket. – Csak nyugodtan – s becsukta a kaput. – Lexinek hívják. És sose elég neki az idő, amennyit játszani tudok vele.

Lexi a házig kísérté gazdáját, futkosott és ugrált körülötte, amíg csak be nem ment, aztán diadalugatással vissza a kapuhoz, szájába vette a labdát, s ki a kapu alatt. Néha csak kidugta a résen. Hátrább ment, s várta, hogy a fiam rúgja neki. Kapus lett volna Lexi, ha ember. S nagyon szorgalmas ember. Volt hozzá kedve, hogy Bencével ezt a kidobást, berúgást akárhányszor eljátssza.

Ha nem volt kedvünk levegőre menni, ha inkább a lakásban maradtunk volna, olvastunk volna tovább, csak eszünkbe kellett, hogy jusson Lexi, már indultunk is. Számíthattunk rá. Hogy elindít bennünket. És hogy hozza a labdát.

Amikortól Lexit ismertük, miénk lett Zugló. Már tartoztunk hozzá. S akkor be kellett látnunk, hogy az a rozoga, vasrácsos kapu, ami mögött ott hasalt orrával a labdán, minket várva, kedvesebb volt már, mint a bátyáméktól és Lexitől is eltérő irányban, mert mindkettőre derékszögben található, fejét oldal és felfelé, büszkén tartó kőmadár. A kőmadarat tavasszal találtuk meg, amikor levelezni kezdtek körülötte a fák, és gyerekkorom városának, a pápai alsóváros, ahol felnőttem, házaihoz hasonló, sokablakos hosszúház előtt állt, talapzaton, szárnya fellebbentve. Vitathatatlanul sasmadár volt. De amikor egy reggelre a házat földig rombolták, de úgy, hogy a romok alatt kikövetkeztetni se lehetett a kőmadarat, és én, rögtön, miután hazatértünk, egy könyv írásába kezdtem, s azt el is végeztem, *Kőmadár Zuglóban* lett a címe, akkor, közvetlenül, tüstént és azonnal, attól a lebontásra ítélt háztól el tudtunk indulni a Kövér Lajos utcába, ki se kellett mondanunk egymásnak, a kapuhoz mentünk. Már Lexi kezdett fáradni, mire búcsúszavainkat kimondtuk, holnap is jövünk, Lexi.

A nagyfiú Bence, aki rég nem sétál már a Kövér Lajos utcában, nem tudja, hogy se Lexi, a német juhász kutya, se kapu, se ház. A helyére egy ugyanolyan háromemeletes került, mint amelyet felépítettek a kőmadárhoz tartozó ház helyett. De a Kövér Lajos utcának a másik végén nemcsak az egyikre, mindkét oldalra felépítették az emeletes társasházakat. S ettől ez a szegény Kövér Lajos utca olyan lett, mint egy cső. Egy csőben sétálunk manapság a Kövér Lajos utcán. Egy vonzóan tágas utca helyett. De meg sem tudom mondani, hogy minek. Nincs Lexi, nincs hepehupás labda, nincs várakozás, nincs öröm, nincs játék, nincs csaholás, ugatás, s nincs a kiáltás, egy gyereké, Lexi, amikor Lexi nem néz oda épp, s ő rúgja a labdát.

Tegnap végigmentem a Kövér Lajos utcán. Nincs egyetlen kapuja sem, amelyik alatt átférne egy labda. Még egy hepehupás sem.

Móser Zoltán

Ez egy fa

Igen, ez egy fa: különös, hűvösvölgyi fa. Azt hiszem, már nincs meg, tehát csak volt. Hisz ez a sorsa minden fának, minden élőlénynek. De ez a fotó itt arról tudósít, hogy biztosan volt: a hetvenes-nyolcvanas években még láttam, hisz fényképeztem. Zsámbékról jártam be dolgozni, és ahogy Budakeszi után a János-hegyi nyergén átjöttünk, a pálos kolostor romjai után, ahogy ereszkedünk lefelé, egy éles kanyarban vettem észre. Majd tíz évig néztem, figyeltem, és aztán egyszer, amikor kellő megvilágítást kaptam, lefényképeztem. Azután sokáig őriztem a fiókomban. Végül egy, a József Attila verseihez készült albumomba, kapott helyett. *Mint erdőben a vadnyom – József Attilához vezető képek* című fotóalbum első fejezetében a szakma számára is nehezen értelmezhető korai szonett-koszorúhoz, *A Koszmosz énekéhez* társított képek szerepeltek. Bonyolultsága ellenére nagyon is vonzó volt olvasni ezt a versciklust, hisz tele van látható és áttetsző képpel, sőt túláradó képfolyamokkal, ám ezek sokszor nehezen felfejthetők. Én azért ezt úgy próbáltam felfejteni, hogy mindegyik szonett mellé egy-egy fotót választottam. A 7. szonett mellé – nem az egész szöveget, csak egy részletet idézve – került ez a kép, hogy egymást magyarázzák, erősítsék:

*A nagy, elomló asszony-test eseten
Vonagló vággyá őrjít, mint örök
Földéhes, izzadt gazdát a rögök...*

Így folytat – az én elképzelésem szerint – párbeszédet József Attila ezzel a hűvösvölgyi fával, és ez a különös fatörzs így beszélget a költővel a vágyról, a testről és a szerelemről.

Ráday Mihály

Király utca 9.

Pest legrégebbi, megmaradt – még barokk kori – polgárháza a Százéves étterem, vagyis a Kriszt-ház épülete. Van avagy volt még néhány olyan, mely átépített homlokzata mögött őrzi még 18. századi falait, de fogynak nagyon. Legutóbb a Reáltanoda utca 8. és a Nagymező utca 5. tűnt el, s van még egy barokk-gyanús ház a déli Váci utcában is. Így bizonyosnak mondható, hogy Pest második legrégebbi háza a Király utca 9.

Ünnep volt a házban 2010. szeptember 3-án: a tulajdonosok és vendégeik megünnepelték az „Öreg hölgy” 200. születésnapját!

Bár 1953–54-ben, a második világháborús sérülések után tíz évvel már Horler Miklós szakértő tervezői munkája nyomán műemléki helyreállítást kapott az épület, s 1976-ban Komarik Dénes (Hild–Ybl Alapítvány) tudományos dokumentációt is készített róla, a születés időpontja körül vannak még homályos pontok, az ünnep, az öröm és a lelkesedés, a ház mai állapotát illetően ezek a bizonytalanságok teljesen lényegtelenek.

Tudható, hogy a 19. század elején is még nagyjából német nyelvű Pest nevezetes polgára, Häussler Sebestyén (a Hét Választófejedelem tulajdonosa) vette a telket, s – az ő halála után – egyik veje, Oberhäuser János építtetett rá házat (nagy valószínűséggel) Brein Fülöp tervezői közreműködésével. Az 1838-as nagy árvíz utáni helyreállítást nevezetes építésszel, Pollack Mihállyal végeztette el a család, mert, mint tudható, Komarik kikutatta: a borkereskedő Oberhäuser Pollack apósának sógora volt... (Egyébként a Nemzeti Múzeum építészete tervezte a szomszéd házat, a Király utca 11.-et, melyről éppen a Budapest előző számában esett szó.)

A ház 1809–10 között épült, s késő barokk, vagyis copf és klasszicista stílusjegyeket egyaránt visel az „arculatán”. És ez az arculat teljesen rendben van!

Tízennégy éve vette meg az épületet a VI. kerület, vagyis Terézváros Önkormányzatától két angoltanár, Verasztó Lajos és Hencsei Kálmán. A tetőt éppen akkor javíttatta ki a kerület, de a ház más részei erősen elhanyagolt állapotban voltak. Az „Öreg hölgy” – ahogy egymás között nevezik – két „testőre” az első emelet helyiség-sorában nyelviskolát alakított ki, a második emeleten pedig két lakást. A fürdőszobák, konyhák – természetesen – megfelelnek a mai igényeknek, de a filungos ajtók zöme, az ablakok spalettái, s maguk a kifelé nyíló külső szárnyakkal szerelt ablakok mind megmaradtak, miután leszedték róluk a sok festékréteget, s gondosan kijavították a hibáikat. A szobákban korabeli kályhák díszlenek, s bár számítógép s egyéb kortárs holmi bőven található a helyiségekben, a tágas régi szobák hangulata s a mai ember igényei tökéletes szimbiózisban élnek itt.

Lehet eltüntetni a cső- és kábel-erdőt a kapualjából s a házfalokról, lehet megtartani a praktikus kerékvetőket, lehet rendben tartani az udvart, ez itt bizonyított, s bárhol másutt követhető példa. Az udvarban volt egy autószerelő

műhely még egy évtizede. Mára eltűnt, s bár van garázs is a telken, az meghúzódik az U alakú épület takarásában, az ápolt növényekkel beültetett kertben.

Manapság valósággal elképzelhetetlen, hogy egy régi ház megmaradjon úgy, hogy nem építenek rá emeletet, nem építik be még a tetőterét sem, pedig erre szokott jönni a régi részek felújítását is lehetővé tevő pénz! A műemlékes hatóság is rábólint az ilyen kezdeményezésekre, hiszen pénzbeli támogatásra mód nemigen van, s adókedvezmény ilyesmire Magyarországon még mindig nem adható! Valahogy pedig mégiscsak menteni kell az ország épített örökségét. Minden udvarba – általában – újabb épületszárny kerül, s a napfény lassan eltűnik a korábbi telekspekulációktól még megkímélt telkekről is. Itt kevés pénzből, sok baráti és rokoni segítséggel, lassan-lassan, tíz év alatt mindig egy kicsit előbbre jutva, megoldották a feladatot, példaszerűen.

Az ingyencsek is találhatnak különleges csemegéket a Király utca 9.-ben. Az utca szintjén és az emeleteken is. E ház helyiségei – mint számos kortársában is – festve voltak. Itt két teremben megtartották a falkutatások során feltárt nagyobb, összefüggő részleteket, s szándékukban áll a restauráltatást is elvégezni, ha majd erre is telik. Növényi indákat, sablonok segítségével, de kézzel festett mintákat láthat, aki bejut, a második emeleti lakás egyik hálósobájában, s a földszint jobb oldali üzletének egyik helyiségében bárki, aki belép a boltba s felnéz a mennyezetre. A kapu mindkét oldalán megvannak a boltok, s eredeti funkciójukban működtetik a bérlők ezeket az üzleteket. Balra egy virágüzletet, jobbra egy francia sajtok, borok, konyhai eszközök árusításával kombinált kávézót talál, aki erre sétál a nyitva tartás idején. Mert azon túl a boltok bejáratát, kirakatát nagy vastáblák zárják el az illetéktelenek elől, mint a körülbelül egyidős és (még) megőrzött házakon másutt a városainkban.

Különleges dolog, hogy a háborúban leszakadt gangokat más, lebontott házak elemeivel pótolták még az ötvenes évekbeli tatarozásakor. Még az is fennmaradt az iratokban, hogy az Október 6-a utca 12. lebontásakor ott „fölslegessé lett”, de megőrzött, féltetett kovácsoltvas korlátokkal pótolták, ami ezen a helyen helyreállíthatatlan volt már. A piszkei vörösmészke körfolyosó egyik első emeleti kőlapja eltér a többitől: faragott felületű, különleges darab, érdemes „felfedezni”. A pince egyik-másik köve – állítólag – még a római időkől származik.

A pincét is teljesen felújították, téglaboltozatai ma is a 200 évvel ezelőtt élt szakemberek munkáját dicsérik. Még az új WC-blokkokat is úgy alakították ki, hogy a boltozatokat ezekben a kis helyiségekben is láttatni engedik. A pince termeiben klubot alakítottak ki, s egy kis – megfelelően megvilágított – színpad is szolgálja az új funkciót.

A kapualj falán keretbe foglalva lóg a Podmaniczky-díj oklevele, amelyet Verasztó és Hencsei egy zalai kis középkori eredetű kápolna lelkes helyreállításával érdemeltek ki korábban, 2012 áprilisától pedig már mellette hirdeti egy újabb oklevél a műemlékesek Forster Gyula-érmét.

Azóta többször is, legutóbb 2012. június 11-én telt meg az udvar ismét vendégekkel. Az „Öreg hölgy” a megfelelő „ránccfelvarrása” után, megifjodva, 202 évesen is fogadhatta a hódolóit, meg a születésnapját itt ünneplő szerzőt és az ő rokonait, barátait. Ezúttal is voltak az udvaron megterített asztalok körül kevésbé ismert arcok, meg ismertek is bőven. Verasztóék meg a testvérek, rokonok, barátok, akik segítettek a ház megújításában, most abban serényked-

tek, hogy minél szebb ünnep legyen ez az évforduló is. Egy újabb igazi polgári ünnep Budapesten, egy felejthetetlen nap a Király utca 9. udvarán!

Stefanovits Péter

Fényes pont

Az EGY keresése földi utunk során nem múló vágy, erősödik az évek sokasodásával, a rátalálás biztos tudata meggyőződéssé válik, állandó érzéssé módosul, kilép a lét keretéből, könyvek lapjain mutatja magát, pirkadati álomhatáron kísért, mint a hajdani lány, azután erdő képe, szeles hegytető, hózápor...

A Koronázási templom tornyának és a Szent Erzsébet-dóm égbe vesző egyeneseinek metszését itt látom FÖNT az Országúti Ferences Templom barokk tornyai között Budán, ahol első áldozó voltam.

Nagyon fényes pont.

Anyámra gondolok, pozsonyi gyermekkorára, és Apámra, aki Kassán nőtt fel.

Száraz Miklós György

Parti lépcsőn

A kínaiak úgy tartják, a folyók és a hegyek változnak, de az ember nem változik. Bámulom a vizet, és elképzelem, ahogy a folyó elmosza a nyomunkat, iszapjával befedi létezésünk emlékét is. A víz hömpölyög, én meg a holnapra gondolok, amikor majd ledőlnek a város palotái, vízbe omlanak a hidak, a vár falai, ahogy eltűntek a Jagellók reneszánsz palotái és Aquincum márványszentélyei is. Magyar Anjouk, Károly Róbert és Nagy Lajos hajói úsztak itt, Zsigmond pompás ezüstjei, Mátyás „luxus-gályája”, a velencei mintára épített *Bucentaurus*, az Esztergom alatt elsüllyedt kincses gályák, melyeken Lajos király özvegye, Mária királyné a budai kincstár drágaságait mentette volna 1526-ban. Mennyi lélekvesztő: vitorlások, gőző-

sök, ember vontatta vízi alkotmányok. Török és magyar vitézekkel tömött sajkák, uszályok és ladikok, dereglyék, „ulmi skatulyáknak” mondott hasas, dunai bárkák. Itt hajózott nyugatnak a sárkány őrizte aranygyapjat kutató argonauták élén Iasón, itt csordogáltak kelet felé, a világverő Attila udvarába, a Nibelung-monda hősei. *Salus reipublicae Danubius*, a köztársaság üdve ez a nagy víz, hirdeti Augustus kétezres esztendő érmének felirata. A császár is szerette a folyót? Mondjuk inkább úgy, számolt vele, idáig, a nagy folyó partjáiig tolta ki a birodalom határait. Hatalmas Hister, mondja Plinius. Tengermély Danubius, tódítja Horatius. Egy aquincumi oltárfelirat szerint Tiberius Haterius Callenicus állította azt a hömpölygő folyónak. Aquin-

cumi ásatáson került elő az a sírkő is, mely a császárkultusz főpapjának, Caius Retonius Danuviusnak a földi maradványai fölött magasodott. Egy másik felirat Danuviusról, Diassumarus fiáról regél. Az ember saját képére formálja isteneit, nevet ad nekik, majd róluk kereszteli el gyermekeit, hogy hatalmat és biztonságot sugárzó nevük óvja őket. A folyó legenda is. Andronicus, a XVI. századi portugál lovagregény titokzatos szerzője a Buda vára alatt hömpölygő folyóról ír, melynek partjain elrabolt királyfik, álruhás hercegek, ármánykodó grófok nyüzsögnek, világszép hercegnők kegyeiért lovagok hada – az Elefántos Lovag, a Rejtett Nap és a Szárnyaló Sas Lovagja – tör lándzsát, s a vár súlyos falait az angol király seregei ostromolják, az erdőben oroszlánok tenyésznek. Vannak folyók, melyek szeretik az embert, elfogadják, hogy kicicomázza őket, hídjaival, tornyaival köréjük, rájuk telepedjen. Szelíd folyók az ilyenek, kedélyesek. De léteznek olyanok is, melyek nem szeretik a történelmet, ügyet sem vetnek az emberre, hiszen saját történetük van, és az maga a történelem. Ilyen folyó ez is, amelynek a partján ülök. Történelem előtti korszakok, ősidők folyója. Egy rövid írásában az ukrán esszéista, Jurij Andruhovics azt állítja, hogy Közép-Európa irreális struktúrájában, Európa kellős közepén, mégis Európa legtávolabbi csücskében az egyetlen realitás a zene. Lehet véletlen, hogy a tizenegy éves Bartók Nagyszöllősen, 1892 áprilisában tartott első nyilvános hangversenyén Beethoven op. 53. zongoraszonátájának allegróját játszotta, majd előadta saját zongoradarabját, melynek címe: *A Duna folyása?* Andruhovics Közép-Európáról írva – nem a hajdaniról, az osztrák–magyarról, a németről, a lengyelről vagy a cári

oroszról, nem a zsidóról, hanem mindezek maradékáról, vagyis a mai Közép-Európáról írva – bevallja, hogy gyerekkora óta vonzzák a romok, a nyirkos rothadás, a megbonthatatlan, remegő fiziológia, megigézik az ódon falak, korhadt gerendák, porladó tárgyak. Írásában vissza-visszatér egy erős kép: elárvult kisfiú érkezik a folyóhoz, megáll a parton, bámulja a nagy vizet, a szigeteket, a túlsópartot. Szűkre szabott életében még sosem látott ilyen hatalmas vízfelületet. Számára a hömpölygő folyó egyszerre valódi és jelképes, mitologikus határ: a folyón túl kezdődik az Újvilág, vagyis a jövő, a folyón túl fekszik minden, ami idővel lesz (vagy nem lesz). Olyan vagyok, mondja Picasso, mint a hömpölygő folyam, amely magával ragadja a partjaihoz túl közel növő fákat, behajigált állattetemeket vagy a benne fejlődő mikrobákat. Mindezt magammal sodrom és megyek tovább. Leonardónak a múltó idő jelképe, melynek vizébe gázolva úgy gondolkodik, hogy a folyó vize, mely hozzánk ér, a vége annak, ami elmúlt, és eleje annak, ami majd elkövetkezik, vagyis a folyó, mely éppen a bőrünkhöz ér, a jelen idő. Az első világháborút követő évek valamelyikében a pesti Ludoviceumban tanuló horvát Miroslav Krleža a naiv festő, Krsto Hegedušić *Árvíz* című képének ürügyén pokoli látomást vetít elénk. Az iszapos, szomorú folyó túlsópartján nyárfák, 'magyar ciprusok' sorakoznak, a bánatos vizeken hullák sodródhatnak, szappanreklámokkal teleragasztott zöld boltajtót, cégtáblákat, döglött madártetemeket, bűzös rongyokat ragad magával a víz. A festő sorsa, és az íróé is, nem más, mint hogy a megreagulázhatatlan, zavaros „folyót”, az emberi létezést figyelje, mely sáros áradatként hömpölyög, roncsokat és disznótetemeket forgat, bugyborog

tat. Infernális látomás ez, a mulandóság, a széthullás örökkön zajló, meg nem torpanó folyamatát idézi, ugyanazt, amit Jack Kerouac is érez, amikor az algiersi rév kompjának karfájára könyökölve kel át a Mississippin, s csavargó cimboráival együtt bámulja a „vizek barna atyját”, amint előhőmpölyög Amerika közepéből, egyszerre sodorva Montana szálfáit, Dakota sárát, Iowa hulladékát, és amit csak beleöntöttek a Háromágú Villa óta, ahol a víz titka jégben fogan. Kisgyerekkoromban apai nagyapám mesélte először, hogy ez a víz a Fekete-erdőben ered és a Fekete-tengerbe torkollik. Félelmetes és vonzó, mesészerű közlés volt. Micsoda erdő és micsoda tenger... Ez a két hatalmasnak képzelt, baljós sötétség, amelyet a bokámat nyaldosó folyó köt össze, megragadott. Ott ülök, ahol egykor nagyapámmal. Bámulom a vizet. Naplemente? Báránfelhők, bíborszínű egek? Mindegy. Színek, felhők, fények: a természet, ha úgy tartja kedve, egy gyártelepet is felöltöztet. Mindez most nem érdekes. Ülök a parton, ahol a víz háttárvonal, világokat választ el és kapcsol össze. Hegyek és sík, köztük a hatalmas víz, mely tesz ránk, hiába erőltetjük, nem törődik velünk, dicső múltunkkal, álmainkkal és ábrándjainkkal, megvalósulatlan terveinkkel, a hajdani birodalommal, melyből az Atlanti-óceánig és Córdobáig, a görög Attikáig vágtaztak és poroszkáltak a kalandozó lovasok, nem érdekli a középkor végi európai Eldorádó, melynek székvárosában az ókori görög-latin symposionok divatját, a vigadva vitatkozás és együtt gondolkodás ősi formáját humanista gondolkodók élesztgették. Mátyás híres könyvtára, a Bibliotheca Corviniana nem múzeum volt, halott művek díszes temetője, hanem pezsgő szalon, szellemi

műhely, mely nemcsak az uralkodó kedvét szolgálta, hanem ahol itáliai teológusok és itáliai műveltségű magyar főpapok disputáltak, vívtak és érveltek a terített asztalnál vagy a pamlagon heverve, boroskupával a kezükben. A király a könyvtár helyiségeit a reneszánsz palota közepén, a folyóra néző szárnyban építtette fel, és a könyvesház pompája vetekedett a trónteremével. Hatalmas, színes üvegablakokon áradt be a fény, körben, a falak mentén mindenütt aranyozott polcok, rajtuk a bőrbe, színes selyembe és bársonyba kötött, címeres, zománccízes kódexek. A híres bibliotéka tudatos továbbépítésének Mátyás halálával vége szakadt, pótolhatatlan köteteit nyakra-főre kölcsönözgették, az olaszok többsége visszatért Itáliába, a Jagelló-kor humanistái – magyarok, lengyelek, csehek és morvák, osztrákok – mégis szerették Budát, mert a reneszánsz pompája és tündöklése még mindig vonzotta őket, és vonzotta Közép-Európa első irodalmi egyesülete, az első közép-európai akadémia, a humanista tudósok, papok, írók és költők testvéri társasága, a korábban is működő, de hivatalosan csak 1497-ben alakult Sodalitas Litteraria Danubiana. Egy bécsi professzor, természettudós és költő, Conrad Celtis az alapító atya, és a Dunai Tudós Társaságban Bécs, Buda, Krakkó és Prága tollforgatói egyesültek, hogy a kiváló tudósok, teológusok, művészek a testvérület tagjaiként együttműködve még hatékonyabban alkot-hassanak. Nemzetek fölötti szövetség volt a társaság. A budai magyar és a budai cseh kancellária humanistáit, osztrák, német, magyar, cseh, morva, lengyel és talján tudósokat fogott össze, rendszeresen symposionokat tartott, Bécsben székelt, de tagjainak többsége Budán tartózkodott. Janus,

az ünnepelt költő Padovából és Ferrarából, a Pó partjáról mindig visszatért ide, ehhez a folyóhoz, Pannóniába, és Hungáriában először ő mondta ki: a mi folyónk. Felállok a lépcsőről, hátat fordítok a víznek, és fél óra múlva ott ülök a folyóparthoz közeli kis teremben, négy méterre a zenésztől, markomban pohár, lábam mellett vörösboros flaskó. A persekutor úgy fújja a szaxofont, mintha menekülne, mint-

ha alvó tigris körül ólálkodna lábujjhegyen. A szünetben ő is vörösborot kortyolgat, és elmeséli, hogy valaha, amikor még kölyök volt, a nagyapjával járt le a partra, volt egy lépcsőjük, később meg a Vigadóval szemben ringó hajóra járt igazi zenét hallgatni. Elgondolkodva bámul rám, belekortyol a borába, és mielőtt visszamennénk a terembe, tétován elmosolyodik. – A Duna még megvan – mondja.

Szlukovényi Katalin

A kert

Ha egyetlen hely, akkor az Eötvös Collegium kertje. Mert az nemcsak minden, hanem mindennek az ellentéte is. Egység, amelyben nem összemosódnak, hanem szabadon találkoznak és bontakozhatnak ki a különböző irányok.

Főváros – a Körtér csak két perc gyalog – és vidék, hiszen mindenünnen jött egyetemisták otthona.

A nagyváros közepe, és mégis kert, kicsi park. Nyüzsgés és meditáció.

Ahogy a Collegium: egyszerre eleven közösségi hely és védett magánszféra.

Az épület fiú- és a lányszárnya mentén végig. Ideális hely nappal tanulás-hoz, éjszaka szerelmeskedéshez.

Az ember itt az idő tudatában él, hiszen csak egyetemi évei idején lakhat ott, miközben a hely szelleme évszázados hagyományba kapcsolja be; a fákon követheti az évszakok, társai arcán pedig a saját változását; és mégis az időtlen szellemi élet illúziójában: egykori lakói teljesítménye révén örökké érvényesen, mindenkori lakói révén mindig fiatalon.

Valachi Anna

Udvarom, udvarom...

„...szép kerek udvarom, nem söpör már többé az én gyöngé karom.”

Gyakran énekelem mély átéléssel ezt a bánatos népdalt mosogatás közben. Hogy miért éppen ezzel a nótával vigasztalom magam, ha házi munkára kényszerülök, arról sokáig sejtelmem sem volt. Hirtelen világosodott meg az elmém, amikor a dal szövege tudatosította bennem a kesergésre készítő, réges-régi emlékképeket.

Rákospalotán, egy kertes ház vízvezeték nélküli, leválasztott lakásában nőttem fel, két évvel fiatalabb húgommal együtt. Szüleink egész nap dolgoztak, s munka mellett esti egyetemre jártak; szinte csak vasárnaponként találkoztunk velük. Idős, beteges nagymamánk vigyázott-főzött ránk – de a nehéz fizikai munkákban egyre inkább segítségre szorult. Mint „rangidős”, kislánykorom óta én hordtam a sarki kútról a főzéshez-mosáshoz szükséges vizet. S amint akkorára nőttem, hogy fölé tudtam hajolni a konyhai tűzhelyre tett, nagyobbfajta vājdlingnak, az én reszortom lett a családi ebédet követő mosogatás.

Életem legutálatosabb óráit töltöttem ebben a fürdőszobát is helyettesítő, ablaktalan helyiségben, ahol mindig tisztátalannak éreztem magam, mert a tányérokról, lábasokról leolvadt zsiradék vastagon szétterült a mosogatóvíz felületén és a kezemen. Új vizet nem melegíthettem, mert spórolni kellett a kannák tartalmával – különösen télen, amikor a csúszós utakon amúgy is nehéz volt beszerezni az utánpótlást. Az esti mosdásokat is gyűlöltem, hiszen a lavór nem helyettesíthette a fürdőkádat. Apánk hétvégén a Széchenyi fürdőbe járt tisztálkodni, mi, többiek, a KÖJÁL helyi kirendeltségére, tusolni.

Mégis imádtam ott lakni, mert a falakon túl maga az édenkert várt, amelyet a szenvedélyesen kertészkedő szomszéd bácsi varázsolt körénk. Ő egész nap a tágas udvarban tett-vett, fákat oltott, palántákat ültetett, veteményeskertjét bővítette – s miközben ott lábatlankodtam mellette, türelmesen elmagyarázta, mire van szükségük a növényeknek. Alig vártam, hogy végezzek az otthoni feladataimmal, és minél több időt a közelében tölthessek. Tőle tudtam meg, mi az a papsajt, milyen jó íze van az akácvirágnak, és azt is, hogy a virágba boruló fák és bokrok nem spontán ajándékai a természetnek, ellenkezőleg; a kertet nap mint nap, szorgalmasan gondozni kell. Több se kellett nekem: elkunyeráltam tőle a gereblyét, hogy azontúl én tartsam tisztán a gyepet és a kerti utat a hulló levelektől.

Megért minden fáradságot a kertészkedés. Ha kiléptem a verandánkról a szabadba, arborétumban éreztem magam. Ablakunk a szomszéd ültette diófára nézett, s ha az udvarról nyíló mosókonyhába indultam, vagy napozni, szelőlözködni vágytam, gyümölcs- és akácfák, orgona- és bazsarózsabokrok, kerti ágyások szegélyezték az utamat.

Mindennap akadt fölfedezni való ebben a buján szabad, mégis ápolt növényi környezetben. Tavasszal nem győztem csodálni, milyen gyorsan duzzadnak-növekednek az apró rügyek és szirmok a minap még tar ágakon. Már-már mágikus méreteket öltött az óriási kert, amely a föld alatt is folytatódott; egyik reggel észrevettem, hogy a lépcsőfeljárónk kőkockái közti réseken illatos gyöngyvirág-szálak bújnak elő, s napról napra egyre többen lettek. A csokornyikert-képződmény hajtásait természetesen saját tulajdonomnak tekintettem.

Előbb-utóbb úgy fogtam föl az otthoni kötelességeket, mint jogosan elvárt belépődíjat ebbe a csodálatos ligetbe. A tágas udvar és a minden évszakban más arcát mutató kert kárpótolt a konyhai munka fáradalmaiért. Ha zordra fordult az idő, a kályha mögötti kuckóban, könyvekkel körülbástyázva olvastam és álmodoztam, így vártam az új tavaszt.

Tizenhét éves voltam, amikor elköltöztünk Zuglóba, egy lakótelepi, összkomfortos lakásba, később Újpalotára, majd Újpestre. Azóta panelba zárva élünk, és néha úgy érzem, megfulladok a látványos-meghitt és éltető környezet nélkül, az elveszett paradicsom hiányától.

Hosszú évekig álmodtam a Bem utcai udvarról, ahol az első fényképek készültek rólam és a húgomról. Apánk rendszeresen megörökített bennünket a bódító illatú orgonabokrok előtt – és fiatal anyánkat is, amint egy vihar által megtépázott, csaknem derékszögben megdőlt körtefa árnyékában, a nyugágyban hűsölve is az egyetemi jegyzeteit bújja.

Mindez a múlté, és már csak kettőnkben, a testvérekben él a földi édenkert elbűvölő emlékképe és illatélménye. Soha többé nem sikerült viszontlátnunk gyermekkorunk pazar kulisszáit – pedig kétszer is megkíséreltük az áhított találkozást. Harminc éve lehetett, amikor bekopogva a ház új tulajdonosához, megkértük, hadd nézzünk körbe az udvaron. Nem engedett be, magas kerítéssel vette körül a házat – de a régről ismerős, mámorító kertillatot nem tudta elzárni előlünk. Oxigénsátrat vont körénk a kapu mögül kiáradó, tüdőtagító fuvallat – bizonyosságul annak, hogy a kertészkedő szomszéd életműve őt magát is túlélte: a légkör egy hegyi szanatórium atmoszférájával vetekedett.

Hogy meddig tarthatott az édeni utószezon, örök titok marad. Ma már nyoma sincs sem a kertnek, sem a fáknak: az udvar tarlóvá vált, ahonnan kihalt az élet. (Ki lehetett az a barbár, aki ennyi szépséget elpusztított? Talán ki lehetne nyomozni, ha volna ilyesmire energiám – de mit érnék a bűnös nevével?)

Egy kimondatlan kérdésemre mégis megsúgták a választ a földégett érzéki emlékek. Most már tudom, miért mindig mosogatás közben kíváncsoznak ki belőlem a megfosztottságról és örökös hiányérzetről panaszkodó, vigasztalan melódiák.

Vathy Zsuzsa

Két Nyúl utca

Huszonhárom évvel ezelőtt költöztünk a budapesti Veres Pálné utcából a Lónyay utcába. A két ház, légvonalban, talán ötszáz méterre lehet egymástól, az egyik belvárosi, a másik ferencvárosi. Ez is számít? Eszünkbe se jutott. A most százéves házat a csepeli papírgyár igazgatója építtette, ő is itt lakott a családjával, gondolom, az első emeleten. A négyemeletes ház két szárnyában ma száz-százhusz lakás van.

Negyedik emeleti, utcai lakásunk, mint maga a ház is, modernnek számított a múlt század elején. Két nagyobb és két kisebb szoba, viszonylag kicsi konyha, még kisebb fürdőszoba – ideális egy négytagú családnak, ahol a gyerekek iskolába járnak, a szülők otthon dolgoznak, mert szabadúszók. Fél év telhetett el, amikor összegyűltek a tapasztalatok – ne felejtsem el, aznap, amikor odaköltöztünk, a ház előtt hasba szúrtak egy férfit –, ennek összegzése, én nem bírok itt élni.

Az ötvenes-hatvanas évek gyakorlata szerint, a száz négyzetméteres lakásban két család lakott, társbérlet volt. De mert bérlőik nem kedvelték egymást, nem használták közösen se a konyhát, se a fürdőszobát, az egyik család lavórban mosakodott a kis szobában, a másik konyhának használta a kis szobáját. Ha berúgott az idősebb társbérlet, mesélték később a szomszédok, kiállt a lakás

elé a függőfolyosóra, és órákon át zengett a ház a kiabálásától. Szidta, akit kellett, akit nem, azt is, kommentálta az aznapi eseményeket. A másik társbérlet adott, vett és közvetített különféle „hiánycikkekkel”, utoljára akkor láttam, amikor a Vásárcsarnokban a biztonsági őrök körbevették, majd letartóztatták, mert hamis ezresekkel fizetett.

Amikor ideköltöztünk, a ház lakói közül ketten börtönben voltak, egyikük fiatalabb, a másik idősebb. Remélhetőleg, Zsolti, a fiatalabb, szabadulása után nem került vissza, elég volt neki a négy év, hogy kijárja a börtöniskolát.

A földszinti soron még egy különös figura lakott, talán mert egyedül élt, nyári esteiken kiállt ő is a folyosóra, és zengő hangján – kitűnő operaénekes lehetett volna belőle – tudatta a ház lakóival, mi történt a világban, mit hallott a rádióban, és hogy amikor katona volt, milyen feladatokat kapott, mivel teltek a napjai. Hogy miből élt, nem tudom, talán alkalmi munkából, de az is lehet, hogy valamilyen fogyatékkal rokkantnyugdíjas volt.

Öt-hat évvel ezelőtt, mert napokon át nem jött ki a lakásából, a szomszédok rátörték az ajtót. Holtan találták, vérmérgezésben halt meg. Egyik este elment havat lapátolni, és megsebezte a lábát. Nem ment el orvoshoz, nem hívott senkit, magára zárta az ajtót. Hogy a vérmérgezés fájdalmát hogy tudta elviselni, talány.

A háznak volt még egy hajléktalanja is, Zoli. Neki nem volt lakása, hol a hátsó lépcsősoron, hol itt, hol ott húzódott meg, napközben a házbeliektől enni-valót vagy pénzt kapott. De mert egy idő után az éjszakákat már nem tölthette a házunkban, átköltözött a szomszéd utcába, egy udvari kamrába. Itt eltűrték a házbeliek. Zoli itt élt, amíg egyik évben szokatlanul kemény tél volt, a kamrában a hálósákok sem védték meg, egyik éjjel kihűlt a teste, megfagyott.

Négyemeletes házunk tulajdonképpen ötemeletes volt, legfelső szintjét, vagyis padlásterét a hatvanas években beépítették. Az új lakásokat, mint mondták, az akkori belügyminisztérium dolgozói kapták, így az elvtársi lakók aránya megnőtt, a házban érezni lehetett, hogy nem óhajtják, nem sürgetik a rendszerváltozást. Ma már nem ők, hanem a leszármazottak, az új tulajdonosok vagy az albérlők lakják.

Szóval, fél év után úgy éreztem, nem lehet itt lakni, nem bírok itt megmaradni. Elkezdtem újra hirdetésekkel nézni, és kerestük, kerestük a nekünk való lakást.

Közben telt az idő. A felettünk lévő idősek lakók meghaltak, helyükre egy cigány család költözött. Nem akármilyen, az apa a Rajkó zenekar tizennégy éves hegedűse volt, jól kereső, ismert zenész lett belőle. Felesége, három gyermeke és a nagyszámú rokonság kellő tisztelettel kezelte a nem akármilyen családfenntartót.

Eltérő életszokásaink már az első napon – éjszakán – nyilvánvalóvá váltak, éjjel egy órakor zajlott a költözés, és a család mindjárt hozzá is látott a festés utáni nagytakarításhoz. Mit csinál ilyenkor az egy emelettel lejjebb lakó? Felmegy, bemutatkozik, és megmondja, ők már alszanak, fekdjenek le azok is, inkább reggel takarítsanak. Abbahagyták, lefeküdtek, így már az első napon kiderült, mindent azzal kell kezdeni, hogy előtte megbeszéljük egymással.

A lakótársi kapcsolatok a legkülönfélébb területeken működtek. A telefonálástól a három iskolás gyerek házi feladatának átnézéséig, az álláskereső papírok kitöltéséig, az egymás alatti/feletti, éjjel/nappali lakáshasználatig. Az eredmény az lett, a két család tényleg megtanulta kezelni egymást.

Amikor a hegedűs és cimbalmos férj éjszakai munkahelye megszűnt, egyik zenésztársa Németországban szerzett neki állást. Ennek következménye lett, hogy egy német asszony is belépett az életükbe. A vékony, szép feleség egyik nap felült a repülőgépre, és elment a férje után. Mikor hazajött, az arca egy kicsit nyugodtabb volt, mint amikor elment. Mi történt?, kérdeztük. Megvertem, mondta. Szétnyitotta a tenyerét: Megütöttem, egy marék haját kiteptem, és megmondtam neki, az én férjemet ne molesztálja. Magyarázatul hozzátette: ezt ilyenkor muszáj.

Néhány éve elköltöztek, a lányaik férjhez mentek, a fiuk talán kijárt valamilyen iskolát, vagy zenész lett ő is. Magdi, a feleség ma is dolgozik, takarít az orvosi egyetemen. Ha az utcán összetalálkozunk, megöleljük, megcsókoljuk egymást.

Házunk nevezetes lakóit ezzel még nem soroltam fel. A háznak ugyanebben a szárnyában, ugyancsak a negyedik emeleten lakott vagy tíz évig Benedek Marcell és családja. Sokáig azt hittem, hogy abban az utcai lakásban, ahol mi – az egyik írásából derült ki, hogy tévedtem. Házunk a/ és b/ szárnya között ugyanis egy U alakú udvar van, ahol a negyvenes években egy kávéház kerthelyisége működött, délután zenéltek és táncoltak, délelőtt pedig a kávéház szokásos élete zajlott. Benedek Marcell egyik írásában megemlíti: délelőtt itthon dolgozom, és a nyitott ablaknál hallom, amint lenn, a sakkozók a sakkbábuikat odébb teszik a táblán. Azt is megemlíti, 1947-ben itt írta meg az utolsó Szabadkőműves Kiáltványt. Fia, Benedek István lenn, a földszinti udvarban játszott a házbeli gyerekekkel, és nem kétséges, hogy Benedek Elek, az apa, illetve nagypapa is meglátogatta őket, járt a házban. Ha a liftben nem is, de a lépcsőn néha megfordul a fejemben, mi volna, ha ő jönne velem szembe? Ha vele találkozónék össze?

Ki hinné – amikor ideköltöztünk, én se hittem volna –, hogy a Lónyay utcában, házunk b/ szárnyában működött 1912–1916 között a Nyugat? Már itt laktunk, amikor kitudódott. A Ferencváros újság szerkesztőségébe írt a ház egy korábbi lakója – köszönet neki érte –, és tudatta velünk, hogy négy éven át itt volt a Nyugat.

A magamfajtnak ettől eláll a lélegzete. Hogy itt, az ablak alatt ment el száz évvel ezelőtt Kaffka Margit, Ady Endre, Bródy Sándor, és még sokan, akiknek a neve nem maradt fenn, de óriási vágy élt bennük, hogy írók, költők legyenek, verseik, novelláik megjelenjenek a Nyugatban. Iskolás koromban éreztem hasonlót – Pápán nőttem fel –, amikor felfogtam, hogy ugyanezek az utcákon lépkedett Petőfi és Jókai, és a tízéves Deák Ferenc (Ferkó) is. Sőt, ugyanabba az iskolába járt, ahova én is járok.

Az emlékezés kedvéért egy levél Kaffka Margittól, 1916. november 25-én:

Kedves Fenyő, Bármennyire szeretek is Magától hosszú levelet kapni, mégis ki kell jelentenem, hogy az „Ifjú Lázár”-omra pazarolt három oldal egy rövid mondatban is összefoglalhatta volna. Ez a novellám nem tetszik Önöknek.

Egy levél Ignótustól Fenyőnek:

Drága Miksám, Én e sorokban csak két dologról beszélnék veled. Az egyik a Nyugaté. Könyörgök, ne hagyd abba, – nem csupán anyagiak miatt nem, de

mert te vagy az egyetlen, ki a két tábor közt közvetíteni tud, s végső esetben szelídíteni, s egyeztetni tudja őket. Szeretettel hívetek: Ignotus.

Igaz, a levél 1918-ban íródott, két évvel azután, hogy a Nyugat szerkesztősége már elment innét, de nem tudtam megállni, hogy ne másoljam ide. Ha ma írná Ignotus, vajon melyik lap főszerkesztőjének címezné?

Nem család, nem ámitás, 1902-ben a Mikszáth család is egy évig a Lónyay utcában lakott, éppen a velünk szemközti házban. Már Lónyaynak hívták akkor is, nem a korábbi Két Nyúl utca nevet viselte – és valószínűleg azért laktak csak egy évig itt, mert még szegények voltak, és szinte minden évben költöztek, egyik olcsó lakásból a másikba mentek. Ide a Dohány utcából jöttek, ott már megvolt mind a három gyermek, Lacika, Jánoska és Berci, és a Dohány utcai lakásban először az írónak külön szobája is volt.

Mauks Ilona visszaemlékezéséből megtudjuk, életük egyik legszomorúbb eseménye is a Dohány utcában történt. Laci, Jánoska, az anya difteritist kapott, és hiába béreltek ki az emeleten még egy lakást, hogy a beteget és az egészségeseket szétválasszák, Laci meggyógyult, az anya meggyógyult, de Jánoska negyvenfokos lázát nem sikerült elmulasztani. Három hétig viaskodtak a halállal, már azt hitték, legyőzték, egyik reggel a kisfiú tisztán megszólalt:

„Apa! Édesapa! Tedd el jól ezt a fényes krajcárt (az orvos adta neki reggel) és kosztold érte ezentúl az állatkáimat: a báránykát, a nyulacskát és a lovacs-kát.” Estefele lehunyta a szemét és elaludt örökre.

Az anyát, apát meggyötörte középső gyermekük halála. Utaztak, fürdőbe mentek, mindent megpróbáltak, hogy a szomorúságot elűzzék. November elsején másik lakásba költöztek, ide, a Lónyay utcába.

„Jó hatással volt az uramra a lakás más beosztása, berendezése. A kis Berci egyik nap felült a játék lovára és azt kiabálta, Hoppla Fukszi, hoppla Lisel – és amúgy, kocsis módra megeresztett egypár német donner wettert. Kálmán csak hallgatott, aztán olyan jóízű kacajra fakadt, mint a boldog időkben, régen, nagyon régen... Karácsony táján egy kis karácsonyfát vettem. Bevitte a szobájába. Egy jó idő múltán benyitottam, mit látok benn? Ott ült régen elhanyagolt íróasztala előtt; a fenyőfácskát feltette az asztalra. Alája rakta Jánoska báránykáját, lovacs-káját és nyulacskáját, ő maga pedig írt, írt gyors kézzel, a fejét kissé oldalt hajtotta, hogy a lepergő könnyei rá ne hulljanak a papirosra.” (A *ló, a bárányka és a nyúl* című elbeszélés.)

Mielőtt magunk mögött hagynánk a művészeket, meg kell még említeni, hogy a túlsó oldalon, a 13-as számú házban lakott a tehetséges cigány festő, Péli Tamás, aki fiatalon halt meg, de figyelemre méltó életművet hagyott maga után. 1994-ig lakott a velünk szemben lévő házban, akár ismerhettük is volna egymást. Őt nem, de a képeit ismertem, pszichiátere egy jó barátunk volt – ő is fiatalon halt meg, Pozsgai Kálmán –, akit egy szép olajfestménnyel ajándékozott meg. Náluk láttam először Péli képet, és tőle hallottam először Péli Tamásról.

Ezek után menjünk vissza abba az időbe, amikor a Lónyay utcát úgy hívták, hogy Két Nyúl utca. Miért?! Nyulakat tenyésztett valaki? Nyúlketreceket

készített? Itt árulták a húsvéti nyulakat? Egyik sem. Az utca nevét A Két Nyúlhoz – Zwei Hasengasse – nevű kocsmá adta. Sajnálom, hogy nem láthattam! Elképzelem a sötét színű padlódeszkákat, a sötétbarna asztalokat, székeket, és a söntést, mert természetesen nemcsak étterme, hanem söntése is volt a Két Nyúl kocsmának, ahol egy nagyfröccs vagy egy korsó sör mellett órákig beszélgettek egymással a törzsvendégek.

Az utca elején működő mezőgazdasági gépgyárat is a képzeletemre bízom, bár gépgyárat nehezebben tudok elképzelni, mint egy kocsmát. Az utca elején, ahol most a képzőművészeti szakiskola és a Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnázium van, mondhatom úgy is, ahol a belváros véget ér, ott működött az első mezőgazdaság gépgyár. Vidats István, kalocsai szabómeszter fia alapította 1842-ben, aki lakatosszakmát tanult, később géptant, rajzot. A társadalmi változás elkötelezettje volt. Mint Széchenyi, Deák, Kossuth, ő is azt hangoztatta, hogy „nemzeti ipar nélkül tökéletlen az ország”. Gyárában hozzákezdett a gépek korszerűsítéséhez és gyártásához, többek között olyan ekéket készített, hogy messze földön híresek lettek. Fia Vasvári, Petőfi mellett harcolt az 1848-as forradalomban, elfogták, halálra ítélték, majd az ítéletet várfogságra változtatták.

Az utca közepe felé haladva egy másik mester emléktábláját és házát látjuk. Ő a Gregersen nevű norvég ács volt. Vándor- és tanulmányútja során Magyarországot is útba ejtette, megismerkedett egy magyar lánnyal, feleségül vette. Itt telepedett le, és asztalosgyárat létesített a Két Nyúl utcában. Egyemeletes, szép lakóházában, mondják, Lotz Károly-festmények is voltak. Részt vett több híd, út és középület építésében, a tiszai árvíz után pedig olyan komoly részt vállalt Szeged újjáépítésében, hogy nemességet és lovagrendet kapott a magyar kormánytól.

Milyen szerencsénk van, mondhatjuk, hogy egy kalocsai és egy norvég meszterember is lakott a Két Nyúl utcában. Hogy Szamuely Tibor is lakott-e itt, akinek a nevét majdnem ötven évig viselte az utca, nem tudom. Remélem, nem.

Apósom, aki 1905-ben született, amikor először látogatott meg bennünket a Lónyay utcában, a Kálvin téren megállt, és felkiáltott: – De hisz ez a Fenyves áruház! Hányszor vásároltam én itt! A Tolna megyei! Ha kérdezték tőlem, hova menjenek, mindenkinek ezt ajánlottam.

A Kálvin téren korábban református iskola volt, majd amikor újat építettek helyette, Fenyves Dezső kereskedő megvásárolta a Kálvin tér 7. szám alatti telket, és áruházat építtetett rajta. Az áruház híres volt a vásárlókkal való kiemelten udvarias bánásmódjáról, választékos áruiról, kínálatáról, de a tulajdonos az eladó kisasszonyok külsejére is gondolt: fizetésük mellé fodrászhoz szóló bérletet is adott nekik. Harminc év működés után Fenyves Dezsőt, az áruház tulajdonosát, mint annyi budapesti zsidót, Auschwitzba deportálták, vagyis kivégezték, meggyilkolták.

Mivel dicsekedhetünk ma, mi az, ami van is, és működik is a Lónyay utcában? Ügyvédi irodák, orvosi rendelők, kutyakozmetikumok, nyomtatók, fénymásolók, irodák és irodák?

A Ráday utcai könyvesház vezetője, Orbán Gyuri figyelmeztet, nézzem meg az 50-es számú házat, mit találok az udvarán? Végh Árpád – olvasom a táblán

– Műszeripari Üzem, alapítva ötven évvel ezelőtt. (Működteti Végh László, Végh Árpád fia.)

Bekopogok, vagyis a nyitott ajtón bemegyek, és mintha egy nagy lakásban lennék, ahol nemcsak a szobában, előszobában, konyhában, hanem a mosdóban, vécében is gépek dolgoznának. Hány gépük van?, kérdezem. Tizenöt, mondja Végh Árpád. Megtudom tőle, hogy alkatrészeket gyártanak, hengerfejeket újítanak fel – korábban a svéd golyóscsapágyhoz is ők készítették a szükséges alkatrészeket, de ez a privatizációkor megszűnt –, jelenleg német, angol és hazai megrendelőik vannak. Még annyit mond, bizony, itt minden fogpiszkálónyi helyre be kell suvasztani egy gépet, és már el is tűnik az ajtók nélküli „szobákban”.

Nézem a mozgó hengereket, beleszimatolok a számomra kellemes, gépolajszagú levegőbe, és arra gondolok, végre, valahol dolgoznak, nem csak értelmezik, magyarázzák, menedzselik, reklámozzák a munka tárgyát. Ezzel a jó érzéssel indulok hazafelé, hogy láttam egy műszeripari üzemet, láttam a VEMŰ-t – és amikor a Nyugat épülete, vagyis a házunk elé érek, eszembe jut, néhány évig itt működött a Partvonal Kiadó, nemrég költöztek el, biztosan jön helyettük egy másik.

Szóval, van műszeripari üzem, van (volt) kiadó is, minden megvan, ahogy Ottlik írja.

Mondhatom ezek után, hogy nem szeretem a Lónyay utcát? Nem mondhatom. Szeretem, de hogy megszeressem, húsz év kellett hozzá.

Voigt Vilmos

A Csalogány utca és egykori világa

1940-ben születtem, és – érthető történelmi okokból – körülbelül 1945-től emlékszem vissza arra a környékre, ahol laktunk. Most, visszagondolván az azóta eltelt hovatovább kétszer is számító „emberöltőre”, szinte el sem hiszem, mi minden változott meg – nem is annyira a „szemem láttára”, mint inkább „a hátam mögött”.

És persze mindez egyetlen (vagy legfeljebb néhány) kocka egy hosszú filmtekercsről.

Később egy kissé érdekelt is a környék várostörténete, úgyhogy tudom, a megszokott várostörténetekben *Vasszerstódt* (magyarra fordítva: *Víziváros*) néven ismert városész az egyszerűbb szőlősgazdák-vendéglősök-iparosok fertályaként csak Budának a törököktől való visszafoglalása utáni képződmény. Itt ekkor főként németül beszélnek, a lelki gondozók meg a „boszniai” ferencesek voltak. A Várhegy északi lejtőjén, a mai Csalogány utca vonalában, a középkorban a Szent Péter vértanú templomáról elnevezett kis település létezett. A megszokottan kis méretű templom alapfalai az utca ma 7–9–11. számú házaitól pár

méert északra, az udvarban ma is láthatók. E környéket Buda középkorában még *Judenstadt* néven is említik.

Persze akár ennél korábbra is visszatekerhetjük a filmet! Köztudott, hogy a mai budai Duna-parti „Fő utca” annak idején római út volt, amelyből éppen itt, a Csalogány utcánál ágazott el a nyugatra, talán egészen a mai Bécsig vezető út... Az iskolában mi még tanultunk ilyesmit, úgyhogy amikor az 1960-as években az utcában cserélték a vízvezetékot, örömmel láthattam, hogy kb. 70 centivel a mai kövezet alatt csakugyan ott voltak a rómaiak szép lapos útkövei!

Jóval későbbi korban a környék madárnevű utcái (Kacsa, Hattyú és persze a Csalogány) egyfelől a 19. századi magyar nyelvű városszépítésetermékei – másfelől kevésbé

A Csalogány és a Medve utca sarka,
a ház sarkán a medve-cégér

széplelkű találmányok: kocsmák, fogadók nevéből származnak. Az (Arany) Kacsa név máig meg is maradt. Egy *Zum Zwei Lerchen* nevű kocsmában azonban kifogott a lelkes magyarítókön: a kettőből egyre fogyott madár (a „csalogány”) ugyanis tévedés. Hiszen a *Lerche* egy másik madár: a „pacsirta”. A környékben a régi, hagyományos vendéglők (*Zöld hordó, Négy szürke*) csak a második világháború utáni változások miatt tűntek el. A Medve utca és a Csalogány utca északnyugati sarkán az emelet magasában hosszú vasrudat tartó, még félméteresenél is kisebb, kőből faragott fekete medveszobor is cégér volt. A vendéglők beosztása egyforma volt: az épület utcai sarokrészében volt a söntés és az ebédlő, beljebb meg, a ház többi része által körbefogva, az oleánderekkel, eperfákkal beültetett „kerthelyiség”: a kecskelábú asztalokon a piros-fehér kockás abroszokkal. A vendégek még inkább pipáztak, mint cigarettáztak, és kalapjukat sem vették le az ivóban. Minden háznak volt lovaskocsi-bejárata, és természetesen a kétszárnyú ajtó mögött, lépcsőkön megközelíthető pincéje is. A lépcső szélén hevederrel eresztették le, majd húzták fel a hordókat. A vendéglátáshoz megvoltak a szolgáltatók is: nemcsak a nyeret és hámot készítő iparos, hanem a szomszéd háztömbben Wagner úr, a „szikvízgyáros”, akitől még mi is hoztuk a szódavizet, és csodáltuk, amikor a gyönyörűen felszerszámozott két muraközi ló elindult az egy egész szódásüvegüteggelemegrakott kocsival. A tömbjeget is lovas kocsikon szállították, de nem helyből, hanem a „messzi óbudai jéggyárból”. Egyébként mindent lovas kocsikkal bonyolítottak le: a szemétszállítást, bútorszállítást, tüzelőfuvarozást, építőanyag-szállítást, még a „csomagos postás” is kockára emlékeztető, magas tetejű kocsival jött. Volt még ló húzta locsolókocsi is. Söröskocsikat is gyakran láttunk, bár ekkor már nem volt a környéken serfőzde. (A középkorban viszont e környéken működött Buda egyik legrégebbi serfőzdéje.) Csak az ószeres/handlé meg az üveges járt gyalog. És persze az edény- és üstfoltozó, harsány „fazekat drótozok, fazekat fótozok” kiáltásokkal. Volt naponta részegen kiáltozó „világháborús hadirokkant”, és a templom bejáratánál mindig volt egy-két rongyos koldus vagy koldusnő is.

A környék „önellátó” volt. Kődobásnyira három pék: két cseh és egy zsidó, két hentes, egyik német, másik magyar, két kis szatócs (magyarok). Minthogy a sarkon iskola volt, vele szemben kis papírbolt működött, első világháborús rokkant, s talán a testvérei: két öreg kisasszony. Már volt egy autójavító műhely is, vezető szociáldemokrata szakszervezeti bizalmi főnökkel. A szenes és a suszter a szomszéd ház pincéjében működött. Még engem is ide, a közelbe küldtek hol ezért, hol azért. A távolabbi Margit körútra csak borbélyhoz jártam, meg pörkölni való kávéért. És 1945 nyarán meg 1956 végén ablaküvegért. Az én időmben persze nem volt szénavásár az utca végén, a Széna téren, de innen kezdődött a Széll Kálmán téri piac, ahová a háziasszonyok naponta jártak bevásárolni. Fél óráig is eltartott az egy-egy csirkére vagy hizott kacsára folytatott alkudozás. Minthogy már a háború alatt is szigorú élelmiszer-jegyrendszer volt, és ez a béke első évtizedében is folytatódott – ez a piac egyedülálló lehetőség volt a budai környék parasztasszonyai meg a „reakciós” I. és II. kerületek „úriasszonyai” számára egyaránt. (Ma Fény utcai „piac” és az egyik Mammút áruház lett mindebből.)

E világ határa lett az 1894-ben így elnevezett Margit körút. A Margit hídig nyúló rész ekkor Országút nevet kapott, és ennek a Széna tértől kezdődő része volt az Obere Landstrasse. Modernizálásának második nagy szakasza a XX. század elejére vált látványossá. Ekkor lett a „korcsolyázó tó” helyén a későbbi Széll Kálmán tér. Ettől északra a Felső Országút első két nevezetes épülete volt: balra a „Margit körúti fogház”, vele szemben a „régii Szent János Kórház”, épületének közepén az inkább kápolna méretű (a középkori Szent Péter-templomnál nem nagyobb) épület. Ez is a 17. században épült, a járványok leküzdésére és szegény betegek elhelyezésére. 1739-ben a pestisjárvány legyőzésének emlékére építették a kápolnát. A század végére az épület állaga nagyon megromlott, ám csak 1820-ra készült el az újraépített kórház, amely hét

évtizedig az egyetlen „budai városi” kórház maradt. (Csak 1898 nyarára készül el a Diósárok-dűlőben az „új” Szent János Kórház.) A második világháborúban lebombázták, 1949-ben távolították el a romokat (a templommal együtt). Mindaddig a mai távolsági autóbuszváróig terjedt a templom kertje: végén a szabály szerint szabadtéri áhítatra kiépített lourdes-i barlanggal. A Margit körút mai szintje alatt úgy fél méterrel voltak a falak, pár kőlépcsőn lefelé lehetett bejutni az épületekbe. Nem ez volt a plébániatemplom, és nem is az „országúti”, Ágoston-rendi templom, amelyet József császár adott át a ferenceseknek. Voltaképpen a Batthyány téren levő Anna-templom számított plébániának. A Fő utca

A Margit körút az ostrom után,
jobbra a ferences templom és iskola

41–53. számokon álló Szent Erzsébet-templom és kórház volt eredetileg a ferenceseké (akik török mecsetből alakították át!), és gyerekkoromban ez gyakran nyitva állt. A Margit körúti kis templom végénél a budai alsó várfal helyrehozott maradványai ma is láthatók, még a keresztutca túloldalán is (az udvarban). Az utca neve „eredetileg” Menhely utca volt, az 1950-es években „Iparitanuló utcának” keresztelték át, mivel ekkor az épület ilyen intézményként működött. Visszafelé a kórház irányában a saroképület rejtje a budai Polgári Lövészegylet egykori épületét, a 19. század eleji lőtáblás céllövő-versenyek színhelyét. (A lövészek már a reformkorban a Lövőház utca másik végére, a Marczibányi térre költöztek át.)

A Margit körút nagy (és pár esetben építészettörténetileg nevezetes) új épületei mellett a faluszéli zsellérsorokra emlékeztető házak az utcától befelé nyúltak. Nem voltak közművesítve, és előttük a „járda” úgy fél méterrel magasabb volt az utca szintjénél, ahol már réges-régen sárga villamos (a 6-os) és kék autóbusz (a 12-es) járt. Láttam kék taxit és szürke taxit, természetesen valódi, kívül levő, zászlós, azaz „lecsapható” taxiórával. De konfliktus már csak vidéken láthattam. Elég sok helyen volt nyilvános, mustársárga dobozos telefon, amely persze „tantusszal” működött. Ha a tantusz „leesett”, kezdődhetett a beszélgetés – időkorlátozás nélkül, ám a szerkezet váratlan hibáival. Amíg ki nem tépték a lapjait, vaskos telefonkönyveket lehetett használni.

Ha valakinek van egy kis érzéke a történelem iránt, hamar észreveheti, a mi nemzedékünk csak egyetlen az egymást követő hullámok között! Az előttünk levőkről már nem tudunk, az utánunk jövőkről még nem...

Még a Csalogány utca körül sem történt másképp.

Nemcsak a már akkor is régiségek, nyomorúságos viskók voltak láthatók errefelé, hanem a harmincas évektől kezdve, főleg pedig a negyvenes évek elejétől váratlanul nagy számban emelt új épületek is. Egész sor 5-6 emeletes nagy lakóház volt itt, szakszervezetek, kőszénbányák, egészségbiztosító intézmények tulajdonai. Nagy zászlóhelyek, dinamikus épületplasztikák és szobrok voltak láthatók a falakon. Itt láttam először Mattioni Eszter „hímeskő”-kompozícióját. Persze az új házak már mind fel voltak szerelve „modern légoltalmi” pincével, amire hamar szükség is lett. A Csalogány utca és Hattyú utca közötti egyik új háznak kijárata volt mindkét utcára – itt is a háborútól félve. Rögtön e mögött, az utca felső végén ott volt a *Budai Apolló* mozi korszerű, Bauhaus-stílusú betonépülete. (Lebombázták, nem építették újra, évtizedek óta elhanyagolt, kavicsos valami van a helyén, a benzinkúttól innen.)

A Csalogány és az Erőd utca sarka

Amikor az 1930-as években a székesfőváros sok évtizedre előre látó nagyszabású városrendezési tervet dolgozott ki, ebben előkelő helyen szerepelt a budai hegyekből, Budagyöngyétől beinduló széles út, amely a mai Retek

utcában és Csalogány utcában folytatódott volna a Dunáig, hogy ott egy Duna alatti közúti alagút végén, az Alkotmány utcában bukkanjon a felvilágra. Ma is lehet látni, hogy a modern házakat nem az utca szélére, hanem ennél beljebb engedték csak megépíteni. (Legfeljebb a mai szemlélő nem jön rá, mi is volt e végül is meg nem valósuló terv.)

A múltat sosem fogjuk igazán megismerni!

Amikor 1944 karácsonyára a Vörös Hadsereg a fogaskerekű vasút városmajori végállomásáig jutott – megkezdődött Buda ostroma, a mi környékünk számára is az „utolsó napig”, 1945. február 13-ig. A budai Várba szorított németek többször is megjelentek a ház előtt, és keresték a térképeiken levő alagutat, amely a Várral kötötte össze a ház előtti üres teret. Nem találták. Amikor azonban pár héttel később exhumálták az ostrom alatt elhunyt öregasszonyokat (a szemben levő ház öregek otthona volt) – néhány méterre ott volt a keresett alagút-lejárat! Ez meg az a múlt volt, amiről nem tudtunk.

Ami mindezt mint „emléket” illeti, nem is az jut az eszembe, mi mindenre (és még sok másra) emlékezik az ember, ha megkérdik, aminek mára nyoma sincs! Mennyire a maga életéhez tartozónak érzi ezeket a mozzanatokat, még az olyan apróságokat: hol „tárolták” a kézi utcaseprők taligáit, és azokból milyen sok is volt! De leginkább arra gondolok, ha „én” sem leszek, más nem fog erre emlékezni. Jön a következő hullám a végtelenből!

Zirkuli Péter

Hajós utca

(ahogy a majdnem hároméves Csipi elmeséli)

Engem úgy hívnak: Csipi. Igazából nem ez a nevem. Hanem az, hogy Botond, avagy Boti. De apa és anya még a születésem előtt olvastak valami régi könyvet, amelyik Csipiről szólt. Vagyis Csipikéről, az óriás törpéről. Ezért így hívnak.

A Hajós utca Budapesten van. Budapest pedig Magyarországon van. Ott magyarul beszélnek. Én most Angliában vagyok, Liverpoolban. Itt angolul beszélnek. Vagyis otthon mi, anya, apa, nagyfi meg én, magyarul. A bölcsődében pedig angolul játszunk, énekelünk. S ha azt akarom, hogy a dadák, óvónénik és a többi gyerek megértsék, amit mondok, akkor an-

golul mondom. Én angolul is, magyarul is értem, ki mit beszél. Na, jó, nem mindig, mert a felnőttek elég gyakran furcsákat beszélnek. Azért én meghallgatom és megismétlem.

Liverpoolban azért vagyunk, mert anya itt dolgozik. Amikor én még nem születtem meg, már akkor is itt dolgozott. Amíg ő dolgozik, addig nagyfi vigyáz rám, vagy bölcsődébe visznek. Ezt eleinte nem nagyon szerettem. De végül is jó lett. A bölcsődében barátaim vannak.

Ha Budapestre utazunk repülővel, anya azt mondja: „végre vakáció!” Amikor vakáció van, ő nem dolgozik, én pedig nem megyek bölcsődébe.

Nagy viszont akkor is gyakran vigyáz rám. Az a nagy, aki Liverpoolban is. De Pesten van egy másik nagyanya is, őt úgy hívom: Nana.

Vigyázni azért kell rám, mert szanaszét rohangálok. Közben én is vigyázok persze, de előfordult, hogy majdnem nekiszaladtam egy autónak. Tudom, az veszélyes, nem szabad. De éppen valami érdekeset láttam, azt akartam közlőrl megnézni. Meg úgy általában: kedvem támadt szaladni. Gyakran támad ilyen kedvem. Kivéve, amikor alszom.

Ez a szaladás a Hajós utcában történt. Úgy hívják, sétálóutca. Tehát sétálni indultunk. Tábla mutatja, hogy autó, motorbicikli ott nem járhat. A táblán rajz: egy nagyobb meg egy kisebb ember sétál a rajzon. A nagyobbik fogja a kisebbiknek a kezét. Nagy rám szolt, hogy fogjam a kezét. De akkor nem tudok rohángálni. Elszaladtam – és hiába sétáló az utca, mégis jött autó meg motor. Nagy és anya megijedt, nagyapa pedig bosszankodott. „Csipi, a fenekedre verék!” – ezt mondta. Nem vettem komolyan. Még sosem tette, és szerintem nem is fogja. Nem ettől ijedtem meg én is, hanem az autótól. De csak kicsit, és már szaladtam is tovább.

Amikor vakáció van, szoktunk sétálni a Hajós utcában. Sok mindenkit ismerek ott. A sarkon kis üzlet van. Ott Zsuzsa néniel és Viki néniel szoktam beszélgetni. Egyébként nagyit is Zsuzsának hívják, de anya úgy hívja: anya. Mert ő anyának az anyja. Vagyis anya nála az, ami én anyánál: gyerek.

Az utca tele van terasszal. Étterem, kávéház elé asztalokat, székeket tesznek ki, az a terasz. Egy ilyen teraszon

ültünk le. De előbb még meg kellett javítanom egy napernyőt. Rudat tűznek állványba, annak a tetején van az ernyő. Mint egy esernyő, csak nagyobb. Kissé ferdén állt a rúd, ki akartam egyenesíteni. Sajnos, nem sikerült, nagyon nehéz volt. Azért tették az asztal mellé, hogy ne tűzzön rá meg a székekre a nap. Sütött rendesen.

Nagyapa kávét kért, én gombócot. Három volt belőle egy tányéron, túros. Csak egyet ettem meg, aztán rohángáltam tovább. Két ajtaja volt a kávéháznak. Egyiken be, másikon ki. Anya alig győzött utánam futni. Mulatságos volt.

Később még sétáltunk keveset. Akkor megismerkedtem egy kisfiúval. Ez úgy történt, hogy odamentem hozzá és megfogtam a haját. Hosszú, göndör haja volt. Régebben nekem is hosszú, göndör hajam volt. Mikor aludni mentem, vagy csak gondolkodtam, akkor azt bondorgattam. A bondorgatás: egy hajtincset az ujjá köré csavargat az ember, vagyis én, Csipt. Anya azt mondta: olyan kisangyal vagyok ilyen hajjal. (Nem tudom, az mi. Majd megkérdezem.) Mégis levágatta. Most rövid a hajam. Azt nem lehet bondorgatni. Talán ezért fogtam meg a kisfiú haját, akivel aztán együtt ugráltunk egy lépcsőn. Ő nem lett a barátom, hiszen csak egyszer találkoztunk, ott, a Hajós utcában. Barátaimmal a bölcsődében mindennap találkozom.

Még az is történt a Hajós utcában, hogy integettem. Szép, tiszta idő volt, így – ahogy felnéztem az égre – láttam, hogy messze, nagyon magasan, repülő repül. Integettem neki. Apa mindig repülővel utazik el. Ezért integettem a repülőnek.